

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIA

(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

I 2.88 Vol 397 Pg. 23 062 - 23 138.

SAAKNOMMER: CC 482/85

PRETORIA

1988-05-10

DIE STAAT teen :

PATRICK MABUYA BALEKA EN 21
ANDER

VOOR:

SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST en
ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT:

ADV. P.B. JACOBS
ADV. P. FICK
ADV. H. SMITH

NAMENS DIE VERDEDIGING:

ADV. A. CHASKALSON
ADV. G. BIZOS
ADV. K. TIP
ADV. Z.M. YACOOB
ADV. G.J. MARCUS

TOLK:

MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE:

(SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT:

AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS :

LUBBE OPNAMES

COURT RESUMES ON 10 MAY 1988.

MOSES JABULANE NHLAPO: d.s.s. (Through Interpreter)

EXAMINATION BY MR YACOOB: Mr Nhlapo how old are you? -- 29 years.

Where did you live before 1981? -- Brakpan Old Location.

And did you live in a house or what was the position?

-- The house belonged to my parents and I had a structure which was made of corrugated irons in the back yard.

During 1981 did your parents move? -- Yes.

Where did they move to? -- To Tsakane.

(10)

To a house in Tsakane? -- Yes.

Now what happened to the house after your parents moved?

-- What happened is when my parents moved to the new house in Tsakane the house they occupied at Brakpan Old Location was demolished and I therefore remained in the shack which was my house on the premises.

Did you have a permit which allowed you to occupy this shack? -- No I did not have one.

Right. Can you tell the court what happened a few weeks after your parents had moved out? -- I received a note in (20) which I was being called to report at the office.

Now where did you get this note from, who was this note from? -- The employees of the office brought it, brought the note.

Which office? -- Brakpan Old Location office.

Is that the office of the Administration Board? -- Yes.

Yes and did you respond to this notice? -- Yes I responded to that.

Did the notice say for what purposes you had to go to the offices of the board? -- Yes. (30)

Yes,/....

Yes, what was the purpose stated in the notice? -- This was explaining that people who does not have lodger's permits must come and have themselves registered in order to be issued with lodger's permits.

Right. When you went to the board were you taken to see an official? -- Yes I was.

And what happened there, what was said to you and what did you say? Can you give the court a short account of it?

COURT: Are we interested in the whole story Mr Yacoob?

MR YACOOB: Yes I think ... (10)

COURT: Can we not take it shorter?

MR YACOOB: Yes my lord. Yes, carry on. -- On arrival there I was taken to some whites who were officials there where I was told that this location is moving, that is the people living in this location are moving to Tsakane. I was then asked whether I was prepared to go to Tsakane. I in reply said yes I do want to go to Tsakane, the only thing Tsakane is far from my place of employment on which then I was told "Well if you do not want to go to Tsakane you must know that this township, that is the people living in the township are (20) moving" and another thing was that if I do not want to move I am not going to be issued with a permit to live in Tsakane. I was further told that I was going to be given a place at which I was going to live for a short time, then later I will be given a house to occupy.

COURT: Would that place be in Tsakane? -- There is a place called Buffer Zone just outside Tsakane.

Was it Silvertown? -- Yes.

MR YACOOB: Is it correct you were to build your own shack in this temporary place? -- Yes that is so. (30)

Did/....

Did you agree to move to Silvertown? -- Yes I agreed.

Were you given a permit? -- Yes I was.

And did you move shortly after that? -- Yes I moved.

Now I want you to give the court a few particulars about Silvertown as it was then. About how many families were then when you moved, do you know? -- About a thousand.

And was there running water available? -- Yes there was some water which one could draw from the taps in the streets.

How many families a tap, about? -- Between ten and fifteen families were sharing a tap. (10)

Is it correct that there were also toilets available? -- Yes.

How many families to a toilet were there? -- Four families.

Right.

COURT: Where there was just a bucket system? -- Yes. It was a bucket system.

MR YACOOB: Now you said that you were told that you would get into a house in a short time. Did you have any idea what that period was going to be or was it not mentioned? -- Yes I was told. (20)

What was that period? -- What was said is six months.

Did you move into a house in six months? -- No I did not.

Just one little matter, was the house that you were going to move into described in any way? -- Yes it was a four roomed house.

ASSESSOR (MR KRUGEL): Did you have a family? -- Yes.

Children? -- Yes.

How many? -- I had only one child at the time.

MR YACOOB: Now did you notice any houses being constructed in Tsakane while you were living at Silvertown? -- Yes I did. (30)

And/....

And did you notice whether they were two or four roomed houses? -- I saw the houses, they were four roomed houses.

What did you expect when you saw these houses being constructed? -- I hoped to be moved from where I was living at the time as promised to a four roomed house.

COURT: Yes well did you eventually get a house? -- Yes.

When did you get a house? -- During May 1986.

Was it a four roomed house? -- Yes it is a four roomed house.

And how did they explain the delay? -- It was as a (10)
result of our having formed a committee or association which resulted in us being given houses.

Thank you.

MR YACOOB: How many times was it during the period 1981 to about the end of 1984, about how many times did you see houses being constructed and you expected to move into them? -- About three to four times.

COURT: Were there three or four housing schemes? -- Yes.

MR YACOOB: Now during this period also, during the period 1981 to 1984 did you received notice telling you about a site (20)
and service scheme? -- During what period?

1981 to 1984, some time during that period.

COURT: Well let us be more definite. Did you at any time receive a notice of a site and service scheme and if so when? -- In 1982, yes I did, that was in 1982.

MR YACOOB: Yes and what was your information about the site and service scheme, were you asked to move there or what was the position? -- We were being requested to move from where I was living at the time to go to a site and service scheme house. (30)

How did you understand this was going to work? -- According to the explanation which was given to me with reference to this site and service scheme house I would not afford that and another thing is I had to keep to the promise they gave me and depended on that that they promised me a house.

COURT: Now could I just get clarity then. The site and service scheme was it merely the site plus services or was it a sort of a structure, outline of a structure put up? -- It was just a site with some service, otherwise no structure on it.

Yes, thank you.

(10)

MR YACOOB: And how would you put up the structure, where would you get the money from, was that explained? -- Yes it was explained to me as follows, that I was going to be given a loan of about R3 000 to enable me to build on this site which money then I will have to pay on instalments.

And you were, you did not want to move to the site and service scheme, is that correct? -- Yes I did not agree to go.

Right now ...

COURT: Was the site and service in Tsakane? -- Yes it was in Tsakane.

(20)

MR YACOOB: Now was the note that you received the only way in which people tried to persuade you to move? -- No that was not the only one.

Did you receive visits at your home? -- Yes I used to.

From whom? -- From the Administration Board.

About how many times? -- Three to four times.

Were you also called to the Administration Board in connection with this or not? -- I was called.

About how many times? -- Two to three times.

I would like to take you please to early 1985 ...

(30)

COURT:/.....

COURT: Just a moment Mr Yacoob. Was this site and service scheme a 99 year lease? -- Yes.

Yes, thank you.

MR YACOOB: Now I would like to take you please to a time early in 1985, January 1985. Now do you recall whether or not you were called to the offices of the Administration Board in connection with moving to the site and service scheme? -- Yes I do recall that.

What happened on this occasion? -- I was called to the Administration Board offices. When I came there there was (10) in fact no discussion with me about what was to happen. It was a matter of telling me that look we have had discussions with you before and if you do not want to move to the site and service and do not want to accept that we are going to destroy or demolish the shack in which you are living.

Right, now shortly after this did you attend a meeting? -- Yes.

How was this meeting advertised? -- I was on my way from work going home. In the immediate vicinity of my residence in Silvertown I picked up a piece of paper which was informing (20) us about a meeting which is to be held not far from our residential area in the veld in the immediate vicinity of a point where we board the buses.

Did the document that you saw say what the meeting was going to be about? -- Yes it did.

What did it say? -- This was informing us about the problem which was being encountered by the people and their being worried because of the promises that were made to them about getting houses, which houses were not in fact given to them later.

(30)

Did/....

Did the pamphlet indicate who was calling the meeting?

-- No.

Can you recall on what date this meeting was to be? --

Yes I can.

What was the date? -- 27 February was the date.

What year? -- In 1985.

Alright. Now what happened at this meeting? I am sorry I withdraw that question. How many people were at the meeting, can you recall about how many? -- Between two and three hundred.

Who spoke first at the meeting? -- Mr David Mahole was (10) the first speaker.

Can you remember what he said? -- Yes I can.

Yes, what did he say? -- What he said in his address was that many people are now being compelled to go to the site and service scheme and now suggested to us to be united and form a committee or an organisation which will act on behalf of the people to go and talk to these whites who are now forcing this site and service on us to keep their promises of the four roomed houses which they had promised.

Were there any other speakers? -- Yes there were. (20)

Can you recall who they were? -- Yes I remember a certain man Mr Mpanga.

Alright. Can you recall any other speakers? -- Yes.

Yes, who were they? -- Viki, V-i-k-i, Mkhonza.

Right, now ....

COURT: Were all these people people living in Silvertown? -- All of them except Viki Mkhonza lived in Silvertown. Viki Mkhonza was in fact recommended to us to be invited by Mr Mpanga because of his, Viki Mkhonza's being a teacher by profession. (30)

MR YACOOB:/.....

MR YACOOB: Alright. Well was UDF ever mentioned at this meeting? -- No.

Can you recall what decisions were taken? You referred to a committee, firstly was a committee formed? -- From amongst ourselves those present at this meeting we elected some people who would serve as a committee on behalf of the residents of Silvertown.

Can you remember who was elected? -- Yes I can.

Yes, who were they? -- David Mahole, Dina Hadebe, Joseph Maseko, Viki Mkhonza and myself. (10)

And at that meeting was anybody appointed to any position, like chairman, vice-chairman and so on? -- Not at that time.

Right, now ...

ASSESSOR (MR KRUGEL): Mr Yacoob please, did your committee have a name? -- No it did not have a name.

MR YACOOB: Did it at any stage have a name? -- Yes.

Yes, what did it later come to be known as? -- Ad Hoc Tsakane Committee, Ad Hoc Silvertown Committee.

COURT: Why did you take so long and first say Tsakane Committee and then Silvertown Committee? Was it not your (20) real name? -- I will tell you why I have a difficulty in remembering the name. That is not the name which originated from us the residents or the committee to be named that. After having had some talks with the whites in the office where we were representing the residents of Silvertown the whites then there decided to call us a name which I was trying to remember. That is why I was not certain of the name.

Yes thank you. Do you know what ad hoc means? -- No I do not know.

Yes thank you. (30)

MR YACOOB: /.....

MR YACOOB: Thank you my lord. And what was the committee to do? -- It had to go and discuss with the officials at the office about the forced removal of the people.

Now did you decide on any specific action which you were to take some two or three days later? -- Yes. We did take a step.

Yes what was that? -- That was to go and discuss with the officials at the office.

Who was going to go?

COURT: Did anybody go? -- Yes all the residents of Silver- (10)
town went.

All together? -- Yes.

MR YACOOB: When did you go? -- It was on the 29th.

Of which month? -- Of February 1985.

Now I have a little problem with that because I just want to tell you that in 1985 there actually was not a 29th of February so would you like to think about the date again?

-- I am now quite certain then, I am not sure but what I remember it was 29 February. It could have been then in 1986, otherwise I am not certain. (20)

Alright. In any event you say that it was a few days after the first meeting that was held? -- Yes.

Alright. Now did all of you then on this day go to the Administration Board offices? -- Yes we did.

Right. What happened when you got to the offices? -- On arrival at the office the committee was then delegated to go and speak to the officials in the office which committee then requested that opportunity to speak to the officials.

And did the committee then speak to the officials? -- Yes they they spoke to the officials. (30)

Yes/....

Yes, and what were the terms of this discussion as you remember them? -- What was discussed with the officials there by the committee is that a request was being made to the officials not to move or to force the people to move and secondly a request was being made that the officials keep to the promises which were made to the people pertaining to their houses which were going to be allocated to them.

Right. And on what note did you leave this meeting, can you remember? -- What was said to us there is that those officials said the councillors are not present and there (10) are some certain white senior officials who are also to be contacted about the issue, they will have to speak to those people first, that is what the message was from these officials, before anything can be said about the request.

Now did they say when they would come back to you? -- No. All that was said is that we have to go and wait for some time.

I see.

COURT: Did you by this time have a chairman or a spokesman?

-- Yes what happened is this person who in fact volunteered to be our speaker or chairman at the office when we had gone (20) to speak to the officials there was not present the day when we had the meeting in the veld. Therefore from the veld we did not have one but he only volunteered at this office.

MR YACOOB: What was his name? -- Petrus Hadebe.

Right. Now apart from saying that they would come back to you at some stage after discussing the matter did the officials give you any undertaking in connection with anything else? -- Yes.

What was this? -- That was they were no longer going to worry us about moving to the site and service until we meet (30)

with/....

with them again.

And did you report back to the people that came with you?

-- Yes we reported back.

Did all of you then return home? -- Yes.

Was there any violence that you heard of or know of which took place on that day? -- No.

Right. Now do you remember being woken very early one morning about two weeks later? -- Yes.

Right, what happened on this day, can you give the court an idea? -- If I remember well it was at dawn when I heard (10) some noise from outside, people saying "Amaphoyisa, Amaphoyisa, vulani", which means "Police, Police, open".

Was this happening at your door or someone else's door? -- No at other doors, not mine.

Did you then have a look? -- I got up and checked on my time and found that it was at 01h00.

COURT: It is a very very early dawn that you have at that place. -- It was in fact at night.

Yes I was wondering whether the cocks get any sleep at all in Tsakane. (20)

MR YACOOB: Yes and did you look outside? -- Yes. Yes by just removing the curtain from the window for me to have sight of what was happening through the window.

What did you see? -- I saw some police who were escorting people into some vans.

Did you go outside? -- Yes I went out at that time.

Did you talk to anybody about what was happening? -- Yes I did.

Did those of you who had this discussion decide to do anything? -- Yes we decided. (30)

What/....

What did you decide to do? -- We decided on approaching the police to go and find out why are they doing this at night to the people because when we had gone to the office we were told that there was not going to be any worry about us until such a time we meet again where we would get the answer to our request.

Right, at the stage when you went to the policemen how many police vans were there? -- Three.

And did you look inside them? -- Yes we looked.

And were they empty or what was the position? -- They (10) were full of people.

Alright. Now who spoke to the police? -- David and Petrus. That is David Mahole and Petrus Hadebe is that right? -- Yes.

Can you remember what the response of the police, the representative of the police was? -- Yes I can.

Yes, what was the response? -- This person showed to us a list and said they are on duty carrying out their duties, they have been sent to carry out their duties we must not disturb them while carrying out their duties. (20)

Alright. And did the police then leave? -- Yes after having had a talk with them they left.

What did you then do? -- The three of us went to Viki Mkhonza to wake him up.

Which three of you? -- David Mahole, Petrus Mahole and myself.

And where did the four of you go to after that? -- We went to the office to which these people were taken to after having been arrested.

COURT: The police office or the administration office? -- (30)

The/....

The Administration Board office.

MR YACOOB: Yes, which police were these? -- The Administration Board inspectors.

Were you able to meet anyone senior or achieve anything at the office? -- Yes when we came there we did meet the representative of the inspectors who told us there is nothing that we can do because these people whose names are appearing here and those that they picked up are to sign some certain documents ....

MR JACOBS: ....hoorsê goed. Kan hulle die mense bring (10)
wat dit gedoen het edele

MR YACOOB: The question was not designed to get that answer. I will just repeat the question. Did you achieve anything in securing the release of the people at the office or not? --
No.

Right. Did you then return to Silvertown? -- Yes.

Did Mr Mkhonza come with you? -- Yes.

What did you then decide to do? -- On arrival in Silvertown we woke everybody up who was still asleep and we went to meet at the veld where we had our meeting, from where we (20)
proceeded to the Administration Board office to go and fetch those people who had been taken away by the inspectors the night.

Yes, and what happened when you got there? -- When we came there the gates were closed stopping our way in.

Did you then wait outside the gate? -- Yes we waited.

Did somebody eventually speak to you? -- Yes somebody did speak to us.

Who was this? -- The chief commander of the police.

I see. Do you remember his name? -- Yes. (30)

What/....

What was it? -- Labuschagne.

COURT: Just to get some clarity is this now the South African police or still the Administration Board officials? -- Of the SAP.

MR YACOOB: Yes, were you present when this person spoke to you, spoke to the people? Did you hear what was said? -- Yes I was present, within my hearing.

What did he say? -- What he said was that we must go back home, he, Labuschagne, was going to talk to the officials in the office and then arrange a date with them on which date (10) we can meet with the officials of the Administration Board.

Did you agree to do that? -- Yes we agreed.

What happened to the people who had been taken away by the police earlier that morning? -- We left together with them at the time when we were leaving from the office.

And was everything in order at Silvertown when you returned there? -- No it was not in order.

What was the problem? -- We found that some of the shacks had been demolished.

About how many? -- Between seven and ten. (20)

Do you know of any other violence that occurred in Tsakane or Silvertown that day?

COURT: Do you call the demolition violence?

MR YACOOB: I am sorry my lord. Do you know of any violence which occurred later that day? -- No. I do not know.

Alright. Now did meetings take place between representatives of your committee, representatives of the board and the community council, and the town council?

ASSESSOR (MR KRUGEL): Which town council Mr Yacoob?

MR YACOOB: The town council of Tsakane. -- Yes there were (30) meetings./.....

meetings.

About how many meetings were there? -- Three to four.

And can you recall anything being agreed upon at these meetings? -- Yes.

Yes what sort of thing was agreed upon? -- The agreement was that they were still going to speak to their superiors in Germiston and if those were agreeing to what they wanted to do, namely the promise of building houses for us then they were going to build houses for us. In the meantime they were not going to worry us any more. (10)

Right. Now do you remember any meeting at which, any meeting called by you at which a representative of the board was to be present? -- Yes.

Yes what were the circumstances of this meeting? -- What happened is that the committee which was representing the people held a meeting with the man who was one of the superiors from Germiston which is head office of the Administration Board with reference to the houses which were promised to the people. In discussing that this person said to us that he is making a proposal that some two roomed houses be built and also made (20) a distinction of the number of people who were going to be allowed into those two roomed houses. The committee felt that it was not proper and it will not work out because these people were promised four roomed houses, we cannot agree on two roomed houses as you suggest. As a result of which then this person said that he would prefer us calling the people of Silvertown together so that he himself can speak to them and explain the situation as proposed by him.

And did you call the people of Silvertown together? --
Yes we called them. (30)

Now/....

Now this gentleman who said he would come and speak to the people, what was his name? Can you remember? -- Mr Marx.

Did he come? -- No he was not able to come.

At any of your meetings was the question of affiliation to the UDF or anything of that sort mentioned? -- No.

Did any people from the UDF ever attend any of your meetings? -- No.

I have no further questions, thank you.

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR JACOBS: Dankie, edele. Laat ons net kyk of ons bietjie duidelikheid kan kry oor hierdie (10 laaste getuienis van jou. Die vergadering wat u gehou het met die mnr Marx, wanneer het dit plaasgevind? -- Watter een praat u nou van? Wanneer die komitee alleen vergader het met mnr Marx of praat u van die tyd wat ons die mense bymekaar moes gekry het?

Wanneer julle h vergadering gehou het saam met mnr Marx. Dis toe die komitees saam met mnr Marx vergadering gehou het. -- Dit was 29 Maart as ek reg is, maar ek is nie seker nie. Dit was die 29ste, dit was die datum, ek is nie nou seker van die jaar nie.

HOF: Dit is nou die komitee met mnr Marx? -- Ja.

MNR JACOBS: Maar watter jaar? -- 1986.

En wanneer het julle die mense bymekaar gebring van Silver Town wat hulle toegesprek sou word deur mnr Marx? -- Ja, ons het die mense bymekaar geroep.

Ek vra wanneer was dit? -- Dit was die volgende week.

Ook in 1986? -- Ja.

Dit meen dit is April 1986? Is dit reg, as dit die volgende week was dan was dit in April gewees? -- Nee, ek is nie seker van die jaartal nie. Ek sal u sê my jaartal is nie (30

korrek nie maar ek kan net vir u sê dat die jaar, gedurende die jaar wat ons baie te doene gehad het met hierdie blankes was in 1985. In daardie jaar het ons baie te doene gehad met die blankes.

So jy kan nie eens vir ons sê watter jaar spesifiek julle die vergaderings gehou het nie? -- Ons het die vergaderings gehou in die jaar 1985.

Jy kan ook nie vir ons sê watter maand nie? -- Ek het vergeet van die maande, watter maande dit was.

Dit kon selfs ook in 1985 November of selfs ook Oktober (10) gewees het? -- Novembermaand? Nee, nie in Novembermaand nie.

Nou dit kon seker dan Oktober gewees het? -- Dit kan wees miskien in Oktober maar ek is nie seker van die maand nie.

HOF: Maar waarom is jy dan seker van die 29ste? -- Die 29ste was die dag wanneer die plaery begin het deur hierdie blankes.

ASSESSOR: Wanneer die wat begin het? -- Die plaery. Wanneer die blankes begin het om ons te pla.

MNR JACOBS: Die 29ste is die dag wat die blankes julle begin pla het? -- Die blankes het ons vantevore alreeds gepla maar wat ek daarby bedoel is dat ons eers op die 29ste na die (20) blankes toe gegaan het.

Is dit die heel eerste keer wat julle na die blankes toe gegaan het, op die 29ste? -- Ja.

En van watter maand? -- Dit was in Februarie gewees.

Maar jy kan nie die jaar onthou nie? -- Ek is nie seker van die jaar nie. Ek is nie definitief seker van die jaar nie.

Eoe het die blankes julle begin pla op die 29ste? -- Nee, ek sê ons het vir die eerste keer na die blankes toe gegaan op die 29ste, omdat die blankes alreeds ons begin te pla het tevore. Dit wil sê voor hierdie 29ste wat ons na hulle (30

toe gegaan het.

Dan vra ek weer, hoe het die blankes julle gepla? -- Deur te sê dat ons na die "site and service" toe moet gaan en tweedens dat hulle ons sinkhuise sal breek of laat val as ons weier om na die "site and service" toe te gaan.

Ek wil een aspek nou net baie duidelik kry by jou. Waar bly dié mnr David Mahole?

HOF: Wil u weet waar hy nou bly of waar hy destyds gebly het in 1984 en 1985?

MNR JACOBS: Destyds in 1984 en 1985 waar het hy gewoon? (10
-- Hy het saam met ons in Silver Town gebly.

Het julle ver van mekaar af gewoon? -- Hy was 'n endjie ver van my af.

En mnr Petrus Hadebe? -- Hy was heelwat ver.

Want u sien ek verstaan nie hierdie nag wat u nou beskryf het toe die polisie mense daar, of die administrasieraad se polisie of inspekteurs mense daar sou verwyder het. Waar het hierdie twee mense so skielik vandaan gekom? Jy sê vir die hof hierso jy het gegaan na die polisievoertuig toe. Daar sien jy mense in die voertuig en toe het julle sommer same- (20
sprekings? -- Toe ek daar wakker geword het en uit die huis was vind ek dat daar baie mense was wat heen en weer beweeg daarbuite en dit is waar ek nou die mense raakgeloop het tussen die klomp mense daarbuite, waar ons toe die samesprekings uitgevoer het en toe later die polisie genader het.

En jy is seker dit was nou nie dagbreek soos jy aanvanklik gesê het nie? -- Ja, dit was in die nag.

En toe julle teruggekom het nadat julle in die kantore was het julle die mense weer sommer almal saam in die nag bymekaar geroep om vergadering te hou daarso buitekant (30

Silver Town? -- Dit is 'n hele end om te stap vanaf Silver Town na Viki Mkhonza se huis toe waar ons vir Viki wakkerge-
maak het, waarvandaan ons toe na die kantoor toe gegaan het
van die administrasieraad. Dit is ook 'n hele end soontoe.
Weer nog 'n end vanaf die administrasie se kantoor na Silver
Town toe, so dit het baie lank geneem om daardie rit te voltooi.

HOF: Is Mkhonza se huis in Tsakane? -- Ja.

MNR JACOBS: Hierdie mnr Mkhonza, was hy ook bekend as Pankre-
shas.

HOF: Dit moet gespel word Pancreteus. (10)

MNR JACOBS: Ek het die spelling uit een van die oorkondes
uitgehaal.

HOF: Klaarblyklik. Dit bewys nog nie dat dit reg is nie.

MNR JACOBS: Nee, ek noem maar ek het dit geneem soos dit hier
op die oorkonde staan. -- Nee.

Ken u vir Pancreteus Mkhonza? -- Nee, ek ken hom nie.

Maar jy het nie netnou my vraag geantwoord nie. Is dit reg
dat nadat julle by die polisiestasie was, die drie van julle,
is julle terug en julle het die mense wakkerge-
maak en toe was
dit nog nag gewees? -- Nee, dit was nie meer in die nag (20
gewees nie, dit was al in die môre.

Nou hoe is dit moontlik dat hierdie mnr Viki Mkhonza wat
nie 'n inwoner is van Silver Town nie, dat hy gekies is op julle
komitee. -- Mnr Mpanga het melding gemaak van hom en hom voor-
gestel aan ons en as gevolg van die feit dat hy 'n geleerde man
was, was ons te bly gewees om van hom te weet en toe hom gekies.

Is dit omdat hy 'n leier vir julle was? -- Nee.

Jy sien want dit is vir my eienaardig dat julle nou in die
nag gaan om hom te gaan wakkermaak. Hoekom vir hom spesifiek,
hoekom dan nie julle leier nie? -- Nee, maar ons leier was (30

ook by gewees. Die drie van ons sluit in die leier van ons toe ons vir Viki gaan wakkermaak het.

En die leier is? -- Petrus Hadebe.

Maar hoekom moes Viki nou saamgegaan het? Hoekom het julle drie dit nie alleen hanteer nie? -- Ons het vertroue in Viki gehad omrede hy 'n geleerde man was.

Het julle die ander lede van die komitee ook gaan roep? -- Nee, ons het nie.

Hierdie vergadering wat julle gehou het, soos jy netnou gesê het die eerste optrede om met die blankes te skakel was (10 op 29 Februarie. Is jy seker daarvan? -- Ja.

Weet jy van enige insident wat plaasgevind het op 12 Februarie 1985? -- Nee.

Kom ek stel dit aan jou so, weet jy op enige stadium van 'n hostel wat op Tsakane aangeval en beskadig is en selfs probeer is om dit aan die brand te steek? -- Ek het so vaag daarvan gehoor.

En weet jy van mense wat dit beweer is mense van Silver Town is wat doodgemaak is toe daar 'n aanval geloods is op 'n kampong waarin die munisipaliteit se polisie of inspekteurs (20 gehuisves was, die enkelkwartiere? -- Nee.

HOF: Is dit nou die hostel wat u van praat?

MNR JACOBS: Die hostel ja.

HOF: Maar u praat van 'n kampong.

MNR JACOBS: O ja, ek het die woord - dit is eintlik hostel wat ek bedoel het.

ASSESSOR: Dit is die bewering dat mense van Silver Town by die geleentheid doodgemaak is?

MNR JACOBS: Ja, na bewering sou beweer word dat mense vandaar by daardie geleentheid doodgemaak is. -- Nee, niemand van (30

Silver Town is dood nie.

U sien want ek wil dit aan u stel dat mnr Labuschagne, die stasiebevelvoerder van die polisie sê dit is reg, hy het op 'n stadium daar na die kantore gegaan toe daar 'n samedromming was. Dit was op 12 Februarie 1985. -- Ja, Labuschagne is reg. Hy was daar op die 12de. Dit is toe die hutte vir ons toegemaak was waar ons nie toegelaat was om in te kom nie. Eintlik is hy die persoon wat veroorsaak het dat daar gereël moes word vir nog 'n vergadering na die 12de.

Ja, so jou hele getuienis sover van 29 Februarie as (10 die eerste keer toe julle samesprekings met blankes begin het is heeltemal verkeerd? -- Die posisie is so, Labuschagne is reg maar die verskil is hier. As gevolg van die reëlings deur Labuschagne het ons 'n vergadering gehad met die raadslede, die administrasieraad se personeel en ons, die komitee, by die saal. Dit is die vergadering wat gehou is na die reëlings deur Labuschagne, en op die 29ste is die dag wat ons by die kantore was vir die eerste keer as 'n komitee waar ons saam met die gemeenskap soontoe gegaan het en net die komitee was toe afgevaardig om samesprekings met die amptenare van die raad (20 te gaan uitvoer.

K1358

Moet ek dan uit jou antwoord aflei dat op 12 Februarie 1985 het die komitee nog nie bestaan nie en was mnr Mkhonza nog nie deel van julle groep gewees nie? Eintlik het julle toe nog nie eens van hom geweet nie? -- Mkhonza was alreeds aan ons bekend op die 12de want op die 12de Mkhonza was eintlik die persoon wat die praatwerk gedoen het toe daar 'n gesprek was tussen Labuschagne en ons. Dit wil sê op die 29ste toe ons na die kantore van die administrasieraad toe was, Mkhonza was alreeds daar. Hoekom hy daar was is omdat hy aan ons (30

voorgestel / ..

voorgestel was toe ons die eerste vergadering in die veld gehou het deur mnr Mpanga.

Kan u vir ons sê in watter maand het julle hierdie ad hoc komitee gekies? -- Op hierdie dag van die vergadering in die veld.

Watter dag was dit, watter maand? Hoor jy nie my vraag nie? Verstaan jy nie die vraag nie? -- 27 Februarie 1985.

Miskien is dit 'n geskikte tyd?

DIE HOF VERDAAG VIR TEE / DIE HOF HERVAT

MOSES JABULANE NHLAPO, nog onder eed (deur tolk) (10)

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR JACOBS: Dankie, edele.

Nou meneer, jy sê vir die hof dat die vergadering waarop die ad hoc komitee gekies is was 27 Februarie 1985 nadat jy 'n papier opgetel het is dit reg? -- Ja.

En op die vergadering was mnr Viki Mkhonza 'n gasspreker omdat hy genooi is deur mnr Mpanga? -- Nee.

Wat is die posisie? -- Die hoofspreker daar was David Mahole.

HOF: Ja, maar was hy 'n gasspreker? -- Nee, hy het in Silver Town gewoon. (20)

Nee, ons is nou besig om deurmekaar te gaan. Die vraag is of Viki Mkhonza 'n gasspreker was op die vergadering. -- Nee nie as 'n spreker nie. Hy was wel genooi gewees maar net om te kom luister wat daar gesê word op hierdie vergadering.

MNR JACOBS: So is jou getuienis nou dat hy het glad nie gepraat op daardie vergadering nie? -- Hy het gepraat nadat hy voorgestel was deur mnr Mpanga.

Hy het nie 'n toespraak gelewer nie, hy het net gepraat seker omdat hy voorgestel was? -- Ja.

So verstaan ek dan reg, u kan nie vir die hof sê wat (30

het / ..

het hy aan die vergadering gesê in sy toespraak nie omdat hy nie een gelewer het nie?

HOF: Laat ons nou net die semantiek daar uitlaat, mnr Jacobs asseblief en probeer tot die kern deurdring. As hy gepraat het hoekom sê u hy het nie 'n toespraak gelewer nie? -- By praat bedoel ek na hy voorgestel was aan ons het hy toe verder iets bygesê aan wat aan ons gesê was oor hom.

Het hy net vertel oor homself? -- Ja, byvoorbeeld dat hy vir ons gesê het dat hy 'n geleerde man is, iets van daardie aard. (10

Maar hy het nie oor die onderwerp waaroor die vergadering gehou word gepraat nie? -- Nee, hy het nie daarvan gepraat nie. MNR JACOBS: En toe hy daar voorgestel was, was dit die eerste keer wat julle toe nou van hom gehoor het, wie hy is en wat hy is? -- Ja, dit was die eerste keer.

Nou om dan net die kloutjie by die oor te kry, op 12 Februarie 1985 wat was die doel gewees dat julle na die administrasie se kantore gegaan het en daar saamgedrom het toe die polisie daar opgedaag het; dit is in die persoon van mnr Claassen dink ek het jy gesê? (20

HOF: Ons het tot dusver gepraat van mnr Labuschagne.

MNR JACOBS: Labuschagne, ekskuus. -- Dit was net om vir die blankes te gaan wys dat ons verenig was en ons wag nog vir die belofte wat hulle gemaak het in die samesprekings wat hulle ons belowe het.

Was dit in 'n groot groep wat julle daar was? -- Ja, as inwoners.

En was dit na die arrestasies in die nag wat julle daar was? -- Ja.

Was daardie vorige nag, die nag voor die 12de - tussen (30
die / ..

die 11de en die 12de - was daar mense toe gearresteer? -- Ja.

Is dit die mense wat toe weer nadat julle nou met hierdie polisiebeampte samesprekings daar gevoer het, saam met julle weg is weer? -- Ja, na ons met Labuschagne gepraat het is hulle vrygelaat.

Was die mense wat daarso gewees het en daarso saamgedrom het, was hulle kwaad gewees? -- Ja, hulle was kwaad.

Vir wie was hulle kwaad? -- Hulle was kwaad omdat die blankes nie meer aan hul beloftes voldoen het nie. In plaas daarvan word die mense in die nag weggeneem. (10

Was hulle kwaad vir die mense wat hulle gearresteer het? -- Dit ook, ja.

Dit is vir die inspekteurs of die polisie van die raad? -- Nee, hulle was kwaad vir die mense wat in beheer is van die inspekteurs en die munisipaliteit se polisie, want die polisie sê vir ons dat hulle net besig was om pligte uit te voer, hulle is gestuur.

Was hulle ook kwaad vir die swart plaaslike bestuur, die gemeenskapsraad? -- Nee.

Nou ek wil dit aan u stel dat daardie oggend van die 12de het mnr Labuschagne daar gereël dat julle, die ad hoc komitee, die stadsraad of gemeenskapsraad en die administrasieraad op 16 Februarie sou ontmoet. -- Ja, dit is wat Labuschagne gereël het. (20

En was julle tevrede met daardie reëlings, ek sal nie die naam ad hoc gebruik nie, julle mense daar waaronder jy. -- Ja, ons was tevrede.

Het julle toe op 16 Februarie 1985, hierdie drie instansies het julle toe ontmoet? -- Ja, ons het ontmoet.

Waar was die ontmoeting gewees? -- Dit was by die (30
kantoor / ..

kantoor in 'n vertrek wat bekendstaan as 'n "boardroom". Dit is waar die vergadering plaasgevind het.

En op die vergadering was mnr Rossouw, is daar toe besluit dat hy sal verdere samesprekings met julle voer? -- Ja, mnr Rossouw was teenwoordig gewees.

En was daar toe besluit op die vergadering dat na die vergadering sou julle van die ad hoc komitee verdere samesprekings van tyd tot tyd met mnr Rossouw voer om hierdie hele situasie op te los? -- Nee wat gesê was daar was dat na die vergadering omdat ons daar 'n agenda gehad het, mnr Rossouw (10 het gesê dat hy alles wat ons aan hom genoem het wat ons gevra het sal hy daardie boodskap na Germiston toe neem. Na hy dit met mense in Germiston bespreek het, sal hy dan terugkom na ons toe waar hy ons dan sal meedeel wat die mense in Germiston gesê het daaromtrent.

Laat ek dit net duidelik kry. Was die administrasieraad, was dit nie verteenwoordig op daardie vergadering spesifiek nie want hulle was daar verteenwoordig, en was hulle nie verteenwoordig deur mense van Germiston nie? -- Nee, daar was niemand. (20

Jy sien, ek wil dit aan jou stel dat daar was besluit gewees tot almal se bevrediging dat mnr Rossouw sal met julle verder onderhandelings voer en hy het met julle verder onderhandelings gevoer. -- Nee.

En ek wil dit verder aan jou stel dat die ooreenkomste wat lateraan bereik is dat hierdie selfhelpskema is toe laat vaar en dit is voorgestel gewees deur hom dat hulle geld kry van die staat of van die vrye mark om die huise te bou wat daar vir julle belowe is. -- Nee, wat mnr Rossouw gesê het is dat hy hierdie boodskap ook sal oordra aan sy seniors. (30

En ek wil dit vir jou stel wat na die voorstel van mnr Rossouw gebeur het is dat hierdie plan is blykbaar aanvaar en is die huise verskaf en is al die mense verskuif gewees na bevredigende behuising toe. -- Nee.

Het julle nie bevredigende behuising gekry nie? -- Ons het die huise gekry.

HOF: Is julle nie tevrede nie? -- Ons is tevrede.

Op watter skema is die huise nou gegee? -- Dit was eers na die voorstel van mnr Marx van die tweevertrekhuise dat hierdie huise nou gebou was en dat ons hierdie huise gekry (10 het.

Maar op watter skema? Huur julle hierdie huise of is dit op 'n 99-jaar-skema of so-iets? -- Ek betaal huur op die huis.

MNR JACOBS: En ek wil dit aan jou stel dat hierdie stories wat jy sê van die vergadering op 27 Februarie en 29 Februarie dit is sommer net stories. -- Nee, dit is die waarheid.

En ek wil dit aan jou stel dat op 12 Februarie 1985 het mnr Mkhonza met mnr Labuschagne as verteenwoordiger van die ad hoc komitee samesprekings gevoer. -- Nee, die het nog nie bestaan nie. Ons het eers bewus geword van hierdie ad hoc (20 komitee toe ons eers by die kantoor was, toe 'n brief geskryf was aan ons deur die kantoor. Die was aan ons geadresseer as ad hoc komitee.

Sê u ook dat mnr Mkhonza het nie met mnr Labuschagne gepraat as die verteenwoordiger van die komitee van Silver Town nie? -- Mkhonza het wel met Labuschagne gepraat na die hekke toegemaak was vir ons om toegang te verhoed.

As verteenwoordiger van Silver Town se komitee? -- Ja.

En op die vergadering van die 16de het die raad en die administrasieraad, die dorpsraad en die administrasieraad, (30

het julle dit bygewoon as 'n komitee.

HOF: 16de wat?

MNR JACOBS: 16 Februarie 1985. -- Ja.

Net om duidelikheid te kry kan jy ons sê wie was die verteenwoordigers in die komitee wat die vergadering van 16 Februarie 1985 bygewoon het in die raadsaal soos jy dit aan die hof beskryf het? -- Ja, ek kan u sê.

Sê vir die hof. -- Dinah Hadebe, Viki Mkhonza, Chris Mzimango, Joseph Masego, David Mahole, Petrus Hadebe en ekself.

Laat ons na 'n ander aspek toe gaan. Is dit korrek dat (10 hierdie ad hoc komitee wat bestaan het daarso in Silver Town het ook geagiteer teen raadslede en wou ook gehad het die raadslede moet bedank? -- Nee.

HOF: Het Silver Town 'n raadslid gehad wat hom verteenwoordig het? -- Nee.

MNR JACOBS: Is dit nie so dat die twee raadslede van die ou lokasie wat toe nou tot niet gegaan het, dat hulle toe nou die voogde was van Silver Town se inwoners nie? -- Nee.

Is dit korrek dat daarso sedert Oktober 1984 was daar onluste in Tsakane gewees? -- Ek is nie daarvan seker nie. (20

HOF: Nie seker van die feit nie of nie seker van die datum nie? -- Ek is nie seker van die datum van hierdie onluste nie.

ASSESSOR: Net oor datums as ek mag, mnr Jacobs, hoe ver het u geleer op skool? -- Form III.

HOF: En wat is u werk? -- Supervisor.

By wat? -- Baldwin Steel, Brakpan.

ASSESSOR: Ken u die maande van die jaar agtermekaar? -- Ja, ek ken hulle.

U weet dan seker dat 12 en 16 Februarie onmoontlik nie voor 27 en 29 Februarie kan wees in 'n jaar nie? -- Ja, ek weet (30 daarvan / ..

daarvan.

MNR JACOBS: Nou in die onluste, kan jy onthou het skole wat begin het - kan jy onthou dit het in 1984 begin en oorgegaan in 1985? -- Ja, ek onthou dit.

Kan jy onthou dat die teikens in hierdie onluste was hoofsaaklik gewees raadsgeboue soos biersale, ander raadsgeboue? -- Ja, ek weet.

En ook die eiendom, die huise van raadslede self? -- Ja, ek weet daarvan.

En die huise van polisiebeamptes was aangeval gedurende(10 hierdie onluste? -- Ja, ek weet daarvan dat die huis aangeval was.

En dat ook karre en voertuie in die strate aangeval en beskadig en aan die brand gestek is? -- Ja, ek weet daarvan.

Dat busse vervoer het hierso aan die begin van Oktober 1984 was ook aangeval en die weermag het ingekom en saam met hierdie busse gery en beskerm? -- Dit kan ek nie met sekerheid sê nie.

Kan u onthou dat busse aangeval en met klippe gegooi was? -- Ja. (20

Kan u onthou of het u self met die busse gery wat aangeval was? -- Nee.

Kan u onthou dat u gesien het daar ook van hierdie groot weermagvoertuie soos Hippo's of daardie groot vragmotors saam met die busse ry wat mense vervoer? -- Ja.

Kan u onthou dat hierso - ek weet jy het gesê jy kan nie datums onthou nie - maar in Novembermaand, die begin van November 1984, dit meen hier teen die einde van 1984, was daar 'n wegbly-aksie gereël vir twee dae? -- Ja, ek onthou.

Dit is nou mense het nie gaan werk vir twee dae nie en (30

toe was daar ook onluste gewees en moeilikheid in Tsakane. --
Ek weet nie van voorvalle wat dan plaasgevind het nie.

Goed en dan laastens kan jy onthou dat daar teen die einde van 1984, die laaste helfte van 1984 oor in 1985, ook skoleboikotte was in Tsakane waar die kinders nie skoolgegaan het nie? -- Wat dit betref die kinders het nie die skole geboikot vir 'n lang tyd nie. Dit kan wees dat dit geduur het vir omtrent twee tot drie weke.

En wanneer was dit, in 1984? -- Omdat dit lank gelede plaasgevind het sal ek nie in staat wees om vir die hof (10 presies te kan sê wanneer dit was nie.

Kan jy vir die hof sê in watter skole in Tsakane het hierdie skoleboikot weer plaasgevind? -- Ja, ek ken.

Watter skole is dit? -- Tsakane High, Ngabeni Sekondêre.

HOF: Spel dit asseblief. -- N-q-a-b-e-n-i.

Is dit die enigste twee hoërskole in Tsakane? -- Daar is nog hoërskole daar maar ek is nie seker of hulle ook deelgeneem het aan hierdie boikot nie.

Dankie.

MNR JACOBS: En is jy bewus daarvan dat daar in Tsakane 'n (20 organisasie bestaan bekend as Tsakane Youth Congress? -- Ja, ek is daarvan bewus.

En die Youth Congress het hulle daar vergadering gehou pamflette en papiere uitgegee? -- Nee, ek het nog nie gehoor dat hulle vergaderings gehou het of papiere uitgegee het nie.

En daar was ook 'n tak gewees van COSAS in Tsakane se skole? -- Ja, ek het daarvan ook gehoor.

En ek wil dit aan u stel dat al hierdie organisasies, COSAS Tsakane Youth Congress en selfs hierdie ad hoc komitee het georganiseer teen die raadslede en al die raadslede in (30

Tsakane het bedank op 'n stadium. -- Nee, ek betwis dit.

HOF: Wat betwis u, die bedanking van die raadslede of die organisering deur organisasies? -- Wat ek betwis is dat dit was nie as gevolg van die optrede van hierdie organisasies naamlik COSAS die Youth en die ad hoc.

MNR JACOBS: Weet u hoekom het die raadslede bedank? -- Nee ek weet nie.

Weet u hoekom is die raadslede se huis aangeval? -- Nee, ek weet nie.

Weet u hoekom is raadseiendom aangeval? -- Ek weet nie. (10

Weet u hoekom is skole geboikot? -- Ja.

Hoekom? -- Hulle was nie tevrede met die onderwys wat gegee word by die skool nie.

En was dit georganiseer deur COSAS dat die mense nie tevrede moet wees met die onderwys nie? -- Ek sal dit nie breedvoerig kan verduidelik nie want dit is wat ek net gehoor het in die loop daar in die omgewing.

So ek wil dit aan u stel dat die mense wie se goed so beskadig is, dat die mense wat teen hulle opgetree het is omdat daar georganiseer was, omdat die raadslede genoem is "puppets" (20 en omdat daar georganiseer is ook teen die polisie en die weermag wat in Tsakane was. -- Ek weet niks daarvan nie.

RE-EXAMINATION BY MR YACOOB: Are you aware at all of any campaign against the local authorities conducted in your area? -- No.

I have no further questions, thank you.

NO FURTHER QUESTIONS

MATHIBE NAPHTALI MASEKO, duly sworn, states (interpreter) -

EXAMINATION BY MR YACOOB: Thank you. Mr Maseko, were you at school during 1984? -- Yes. (30

What school were you in? -- Tsakane secondary school.

What standard were you in? -- St.10.

Now can you recall the date on which trouble started at your school? -- Yes, I can.

What date was it? -- 4 October.

1984? -- Yes.

Did you expect trouble on that day? -- No.

Did the day start normally? -- Yes.

During which period did abnormal things begin to happen?
-- During the second period. (10

What happened? -- I first heard some noise outside which was being caused by a large vehicle.

Yes, and then? -- We raised from our seats and looked through the window to see what caused that noise. M'lord, before the witness continues, may accused no.9 be excused for personal reasons?

COURT: Yes, certainly.

MR YACOOB: Thank you. Now you say you went to the window? -- I saw a big vehicle which I have seen for the first time.

Yes? -- Then my classmates said this is what is called a Hippo.

Yes, and then? -- It drove past the school not very far then stopped in the vicinity of the gate.

COURT: Was it inside the premises? -- No.

MR YACOOB: Was your teacher in the class at the time? -- Yes, he was.

What did the teacher do at that stage? -- I beg your pardon?

What did the teacher do? -- He was still busy teaching but when we raised to see what was happening outside, he also (30
looked / ..

looked out to see what was happening.

COURT: Why are we interested in the teacher? I thought we were interested in the Hippo? Let us get back to the Hippo now.

MR YACOOB: Right, what happened while you were looking at the Hippo? -- There was a policeman whose body was protruding from the back of the Hippo right on top.

Yes, and then? -- I heard something that sounded like a shot from a gun and an object fell into the yard of the school.

Carry on. -- We then rushed to the other windows, that is the windows at the side at which this object fell to go and (10 see what it was. We noticed there was a small tin or can on the ground there with some smoke coming out of it.

Go on. -- What happened is this can landed near to the classrooms which were on the opposite side of our classroom so at this time when we were looking at this can from our classroom I noticed that the students from those opposite classrooms had come out of the classrooms and were standing on the stoep also looking at this can.

Yes? -- Then one of them, that is the students, who was on the steps there next to the place where this tin had (20 landed, fell.

What did you then do? -- We rushed to go and help this person, to help her by lifting her up. When we went closer to her I smelled that there was something which was choking me, affecting my breathing and my eyes were at the same time itching.

Was it only your class which was out at this stage or what? -- No not only my class as out.

What happened after you helped this girl. Did you remain at the school for much longer or what? -- No.

COURT: Did you all leave the school premises then? -- We (30 left / ..

left the school although we did not all leave at the same time.

MR YACOOB: Why did you leave the school? -- In the first place we were frightened by this thing which was creating some difficulty in breathing. Secondly this vehicle called a Hippo which was still stationary not far from the main gate of the school premises..

COURT: Just a moment now. When the shot was fired it was in the second period so am I correct to say that there was nobody at all on the premises, in the school grounds? -- Well, that I do not know because I was in the classroom. (10

Well you got up to see? -- I looked at the Hippo in the vicinity of the gate and in the direction of the gate at which I looked there were no school children there.

And in the other direction when you ran to the side windows were there children when you looked out there? -- At that time there were children who were also looking through windows and some were moving out of the classroom at that time.

Yes?

MR YACOOB: Thank you, m'lord. Where did you go to from school? -- I went home. (20

Did you notice anything unusual on that day? -- Nothing else except for the Hippo I saw at school.

Right on the next day, that is 5 October 1984, did you go to school? -- Yes, I did.

Did you leave for school at the normal time? -- No.

At what time did you arrive at the school? -- A few minutes after 08h00.

COURT: What time does your school start? -- 07h50.

MR YACOOB: Did you see anything outside the school as you were getting to it? -- Yes. (30

Yes / ..

Yes, what was it? -- There was a Hippo at the main gate of the school.

And what did you see inside the school yard? -- There were school children.

What were they doing? -- They were just standing there and talking.

What did you do? -- I also got into the premises of the school.

Did you gain the impression that all the school children were there? -- No. (10

What proportion of the school children did you think were there? -- About three quarters of the school children were there.

COURT: Was the rest in the class? -- No.

Was nobody in the classrooms? -- There were a few in the class rooms.

Yes? -- Those who were there were also not reading, they were just there sitting formally.

MR YACOOB: And what happened while you were there with the scholars? -- I also went to my friends and joined in their (20 discussion.

What was this discussion about? -- This in fact was about questioning what was this Hippo doing at school now.

Yes, anything more about that discussion? What else was discussed? -- One of our friends then told us that they have killed Vusi Diale.

COURT: Who was that? -- You mean the one said that?

No, no, who was Vusi Diale? Was he a classmate of yours? -- He was a young man I was used to, who lived in Tsakane. I came to know him because he attended school with my nephew (30

and we used to play soccer together with him.

Had he been killed that morning or the previous day? -- The previous day.

MR YACOOB: Did you know whether he was at school during 1984 or not? -- He was not at school at Tsakane.

Where was he? -- Somewhere in Johannesburg where he was training or studying something about computers.

Alright. You said somebody made a report to say that Vusi Diale had been killed. What happened after that? -- A teacher came to us to say that we must go to the classrooms. (10

And was there a response? -- Yes, we told the teacher that we were not able to go into the classrooms.

COURT: Why? -- The Hippo was still stationary at the main gate.

And how did that prevent you? -- We had seen what happened the previous day, that is when the Hippo threw the teargas. Now we did not want to experience the same and find ourselves in the difficulty in which we found ourselves the previous day.

MR YACOOB: Who spoke in response to the teacher can you remember? -- Yes, I do remember that. (20

Who was it? -- Atwell Sejabe.

Did you remain at the school for much longer? -- For a short time.

Did you then go home? -- Yes.

Over the next few school days did you continue to go to school in the mornings? -- Yes.

And were there classes? -- No.

Did the number of people that were at school with you remain the same each day? -- No.

What happened to that number? -- It gradually decreased (30

COURT: Was it a class boycott? -- I would not say so.

Well if it was not a class boycott why were there no classes?

-- We were scared of the Hippo.

You mean there was a Hippo every day at the gate? -- No.

So why were there no classes on a regular basis? -- This was because the Hippo was patrolling the immediate vicinity of our school. It would go away for a very short time and come back, not that it was stationary all the time for the day.

MR YACOOB: Did you at some stage decide that you would not go to school? (Background noise) (10

COURT: Just repeat that.

MR YACOOB: Did you at some stage decide that you would not go to school? -- Yes, I took that decision.

COURT: When was it? How long after the first incident? -- About after a week.

MR YACOOB: And on the last day that you were at school before you took this decision, can you remember how many scholars were at the school? -- There were quite a few, round about 100.

Alright. Did you go to the funeral of Vusi Diale? -- Yes, I did. (20

Was that on 13 October? -- Yes.

Did you go to the night vigil? -- No, I did not.

Did you in fact go to the church? -- Yes.

Which church was it? -- Methodist church.

Did you go into the church? -- No.

COURT: Could you not? -- Yes, I arrived late and therefore it was full.

MR YACOOB: Were you outside when the coffin was brought out? -- Yes, I was.

Was there any banner being carried in front of or in the / .. (30

the vicinity of the coffin? -- No.

Did you go to the graveyard afterwards? -- Yes, I did go.

Yes, what happened? -- Even at the graveyard I arrived there late because I was right at the back of those who were on foot. As we were coming along the street that was leading us to the graveyard, I noticed a Hippo which was driving at a very slow pace.

Yes, go on. -- On looking at the direction of the graveyard, in the immediate vicinity of the graveyard I noticed that people were at some stage running away and again going to- (10
wards the graveyard.

Yes, and then? -- When this Hippo which was moving slow passed us then they shot teargas which resulted in us running away onto the pavement covering our faces with jackets. Some were using their hands in covering their faces.

Did you then go into the graveyard? -- Yes, we ended up going in.

Was there any other incident at the graveyard? -- Yes, there was.

Yes, where was this incident? -- The minister was busy with the last prayer to close the service when teargas was thrown there.

COURT: Shot or thrown? -- Yes, it was shot.

Where did it land? -- It landed not far from us at this grave.

Was it far from the grave? -- Not very far.

MR YACOOB: And what did you do as a result of this? -- We left the graveyard and ran away.

Did you go to the home of the deceased? -- I went there.

And did your visit there go off without any incident? (30

No / ..

-- No.

What happened? -- Not very after I arrived there the Hippo again arrived.

Yes? -- They again shot at us with the teargas.

Where were you at this stage? -- Do you mean we or myself as a person?

You as a person. -- I was somewhere there near the tent.

I see. And what did you do when this teargas was fired?
-- I ran away again.

Right, I want to come back to the school situation. (10
Did you return to school at all towards the end of October 1984? -- Yes.

And what happened to classes? -- We were called to come to school namely all the st.10s who were supposed to write examinations at the end of October were to come to school.

And what happened when you got to the school? -- On arrival there we found a teacher Mr Masinga, who told us that our timetables for examinations are now there. We are therefore supposed to start our end of the year examinations during the following week on Wednesday. (20

What day of the week was it that you went to the school, can you remember? -- It was a Friday.

Right, what was the response of the scholars to what the teacher had said? -- The response from us was that we were not yet ready to start writing examinations on Wednesday.

Yes? -- Which resulted in him saying well, I am going to leave you here in the school hall for you take a decision on what do you want to do.

Did you take a decision? -- Yes, we did.

What was the decision? -- We decided that we were not (30
going / ..

going to be able to write on that Wednesday. We were asking for an extension of time until the following year.

Was this communited? -- Yes, it was.

Did you then leave the school premises? -- That is so.

Do you know whether the other standards in that school wrote examinations that year? This is in 1984? -- Yes.

Did they? -- Yes, they wrote.

COURT: In October? -- No, in November.

Now could I just have clarity please. Would an October exam be the end matriculation exam? -- Yes. (10)

And the November exam for the others would be the end exam? -- Yes.

So did the school resume its classes for the other pupils but not for the st.10s? -- Not going there for attending classes only for examination purposes.

I see. So they did not attend any classes but they did write exams and some passed? -- Yes.

Yes, thank you.

MR YACOOB: Thank you. Did you learn about a date on which the school was going to open in 1985? -- Yes. (20)

Was that going to be some time in January? -- Yes.

And did you go to school on that day? -- Yes, I did.

After assembly, did the principal saying anything which had a bearing on you, that is, the sort of people who had not written matric examinations the previous year? -- Yes.

What did he say? -- What was said by him is that we who did not write are not going to have space accommodation at school anymore in st.10, the reason being that those st.9s who sat for their examinations passed in a high percentage with the result then that there is no space. (30)

And / ..

And did matric students or whose of you who were affected by what the principal said decide to do anything at that stage?

-- Yes.

Yes, what was the decision?

COURT: That is now the old matrices?

MR YACOOB: Yes, m'lord. -- We decided on a meeting to be held in the school hall at which meeting we were supposed to take a decision which will accommodate all of us.

Did you get permission to use the hall for this meeting?

-- Yes, we did get it.

(10)

Right what happened at this meeting, what did you decide?

-- We invited the principal to be present at this meeting because of the fact that we wanted to talk to him as well.

Yes, carry on? -- The principal refused to attend this meeting, as a result of which we enumerated our complaints on a list.

Go on? -- After this was handed to the principal he then said he was going to come to the hall. He came.

Yes? -- At this meeting we told him that we are students of the school and we wanted to attend school at this parti- (20 cular school and also told the principal that it is not our fault for not writing examination in the previous year. Then the principal came with some other suggestions which he was trying in order to solve the problem.

Do not worry about too much detail there. Was the problem resolved on that day? -- No.

How much later was it resolved? -- After a week or a week and a half.

Did you continue to go to school during that period? -- Yes, I continued.

(30)

And / ..

And did the other pupils attend school during that period?

-- Yes.

ASSESSOR: When you say attend school..

MR YACOOB: I mean classes, yes.

ASSESSOR: .. do you mean that you attended class? -- No, we did not go into class for teaching, we would just attend the school.

MR YACOOB: Does that answer relate to all the pupils or what?

-- That relates to all the pupils.

Was the problem..

(10)

COURT: Just a moment, just a moment now. I thought we were speaking about the old matrics who had a grievance. Does this now mean that the whole school did not attend classes because the old matrics had a grievance? -- No, that is not the position. This was during January and they were still busy with administrative work, registering the pupils and therefore the classes had not started yet.

MR YACOOB: Did classes for the other scholars at the school start again before the problem of the old matrics was resolved?

-- No.

(20)

How was your problem resolved, the problem of the matrics?

-- One of the heads of the department at school said to us that they have arranged free transport for us, those who did not write, to attend a school in Springs known as Christian Brothers school. It is a multiracial school. We were supposed to attend classes there when we would sit for our examinations which were supposed to have been at the end of 1984.

Now did you go to any COSAS meeting?

COURT: Yes, did this happen then? -- Going to Springs, yes.

And did you attend classes at Springs at CBC until May (30

and / ..

and did you write your exams in May 1985? -- Yes, we attended classes until May. Some of us did write and some did not.

Did you write? -- I am one of those who did not write.

Why not? -- It was during the fighting between the hostel inmates and the residents in the township. Then the hall which was supposed to have been used as the examination centre is situated next to the place at which the hostel inmates were temporarily accommodated.

So what? -- I was scared of going there for my life. I therefore was unable to go and write. (10)

Yes?

MR YACOOB: Thank you. Did you go to any COSAS meeting? -- When?

Well, when did you go to a meeting if any? -- That was in January.

Which year? -- 1985.

How did you get to know of the meeting? -- I was at school there on a Friday when I heard from the students that they were having a meeting as a result of which I then decided just to go along to the meeting they are talking about. (20)

And who chaired this meeting? -- A person by the name of Docta.

What was the surname? -- Mahlangu.

Now can you remember what he said? -- Not exactly but I do remember some of the things he said.

Yes, what? -- For instance saying COSAS is an organisation solely for students, in the sense that it solves the problems of the students and therefore seeing that there are problems at this school COSAS can solve those problems.

Yes, were there any other speakers? -- Yes, there were (30 speakers/..

speakers.

Can you remember who they were? -- I remember Jan Shabalala.

K1359 Right. After the people had spoken were there elections?

-- Yes, there were elections.

How many people were elected? -- Twelve.

COURT: What was the purpose of this meeting? -- I would not know what the purpose of the meeting was except to say that what I heard while being there was that in most cases COSAS was being discussed.

Had there been a COSAS before? -- No.

(10

Had there been a COSAS at other schools? -- No.

Yes?

MR YACOOB: Thank you. Now I want to take you please to the funeral of a Mr Raditsela. Do you remember that? -- Yes.

COURT: Do you remember his first name? -- Yes.

What was it? -- Andries.

MR YACOOB: Was he known to you? -- Yes.

How? -- He was a friend to my brother-in-law.

Where was this funeral held? -- Methodist church.

Were you inside or outside the church? -- I was outside (20

Did you see banners of organisations? -- Yes.

What organisational banners did you see? -- One FOSATU, the trade union, I am not certain what the name is but Chemical something.

Right? -- And the COSAS banner from the township.

Yes? -- And a banner of the Youth Congress of the township.

Is this the Tsakane Youth Congress? -- Yes.

Had you heard of the Tsakane Youth Congress before? -- Yes I used to hear about that.

Was there any UDF banner and/or - or was there any UDF (30

banner / ..

banner at this funeral? -- No.

Can you recall any of the speakers?

COURT: Well, he was not in the church.

MR YACOOB: Yes, that is so.

COURT: He might have X-ray eyes.

MR YACOOB: Right, I would like to take you now please to -
I am sorry, before I get to that can you recall when the funeral
of Mr Andries Raditsela was? -- It was in May. I cannot remember
the exact date.

COURT: In 1985? -- Yes.

MR YACOOB: Right, do you recall that there was a funeral in
Tsakane..

COURT: I am sorry, are we leaving this funeral now?

MR YACOOB: Yes, m'lord.

COURT: Yes, very well.

MR YACOOB: Do you recall that there was a funeral in Tsakane
of eight people who had been killed as a result of the clashes
between

MNR JACOBS: Dit is 'n leidende vraag wat hy nou stel waar hy
sê waar is hy gedood. Laat die getuie vir ons self sê, dit is
nie heeltemal sekerheid of dit so was nie. Daar is taamlieke
onsekerheid oor waar is daardie mense dood. Al wat ons geweet
het volgens die getuienis so ver is dat dit in die onluste was
en daar was sekere stellings gemaak deur die verdediging. So
ek sal verkies dat mnr Yacoob nie vir hom sê waar hulle dood is
nie.

MR YACOOB: Right, I will do it more carefully.

COURT: Yes, you want to know about a mass funeral?

MR YACOOB: Did you go to a mass funeral? -- You mean in the
township?

In Tsakane. -- Yes, I did.

COURT: Have we got some sort of a date?

MR YACOOB: The date is in dispute.

COURT: Well, let the witness give us a date then.

MR YACOOB: Right, was this funeral before or after the Andries Raditsela funeral? -- After.

Alright. How long after? -- About a week.

Alright. And what was your information about the circumstances in which these people had died generally when you went to this funeral? (10

MNR JACOBS: (Nie in mikrofoon) Is dit nou hoorsêgetuienis wat gelei word?

MR YACOOB: Just to identify the occasion, that is all.

COURT: Well, he can tell us the names of the people.

MR YACOOB: He probably does not know.

COURT: What are the names of the people who were buried?

MR YACOOB: Do you know the names of any of the people who were buried? -- No.

The difficulty is that this funeral has always been described as a mass funeral of people who died in certain general circumstances. (20

COURT: Let us hear, where was this funeral held? Where was the service held? -- Methodist.

MR YACOOB: Right. Do you remember how many people were there? -- Eight.

Perhaps this would be a convenient stage?

COURT: Yes, the court will adjourn until 14h00.

THE COURT ADJOURNS FOR LUNCH

THE COURT RESUMES AFTER LUNCH

MATHIBE MASEKO, still under oath - (through interpreter)

FURTHER EXAMINATION BY YACOOB: Before the adjournment we were busy with the mass funeral of eight people which you attended. Did you get inside the church on this occasion?

COURT: Now why does it take you so long to give that answer?

-- That is because there is a funeral where I got into the church and I was trying to think proper if this was not the one.

MR YACOOB: Do you know anything at all about, or did you attend any meeting of .. (10

COURT: Sorry, Mr Yacoob, is this now the beginning and the end of the mass funeral? I do not mind, I just thought you had forgotten to..

MR YACOOB: No, I omitted to ask one question. Did you see any banners at this funeral? -- Yes.

Were there any banners with an AK47 on it? -- I did not see that one.

And did you see any banner at all which had a hammer and a sickle on it? -- No, I did not see that.

What sort of banners did you see? -- COSAS, Tsakane Youth Congress. (20

What else? Is that all? -- Yes, that is all I saw.

Now did you attend any meeting of the Tsakane Youth Congress? -- No, I did not.

I have no further questions, thank you.

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR JACOBS: Kom ons begin by die dag wat die Hippo daar by die skool gekom het. Watter datum was dit? -- Die 4de.

HOF: 4de wat? -- Oktober.

MNR JACOBS: Hierdie besondere Hippo, is dit h weermag een (30
of /..

of was dit die Suid-Afrikaanse polisie s'n? -- Wat is die verskil tussen die twee?

Ek vra vir jou, was daar polisie in hom gewees of weermag-
lede? -- Die persone in daardie Hippo was polisie gewees.

Het jy hulle geken? -- Nee.

Hoe weet jy dit is polisie? -- Die polisie dra 'n uniform.

Het hulle nie hierdie gekamoeefleerde uniforms aangehad, die mense nie? -- Die ene wat bo uitgesteek het, het 'n blou hemp aangehad.

Is dit nie so of weet u nie dat die weermag op daardie (10 stadium op die 4de Oktober 1984 in Tsakane inbeweeg het nie? -- Ek het al dit gehoor, ja.

En is dit nie so dat die weermag het al voor dit inbeweeg in Tsakane nie, omdat daar onluste was nie?

HOF: Ekskuus. U stel dit eerstens dat die weermag op 4 Oktober inbeweeg het.

MNR JACOBS: Was alreeds inbeweeg.

HOF: Was al daar?

MNR JACOBS: Ja. Kan u vir ons sê - miskien kan ek dit duidelik uit hom uit kry, miskien kan hy vir ons sê - wanneer het die (20 weermag inbeweeg? Weet jy? -- Ek het eers op die 2de verneem van die teenwoordigheid van die weermag te Tsakane.

HOF: 2 Oktober? -- Ja.

MNR JACOBS: En is dit so, die weermag het toe daar inbeweeg omdat daar reeds al geweld plaasgevind het, geweldpleging en onrus? -- Ek het dit nog nie gesien nie.

Sien, ek wil dit aan u stel wat gebeur het, is dat die polisie - die weermag het inbeweeg in Tsakane op 2 Oktober 1984 om saam met die polisie die kliniek, die poskantoor en winkels te beskerm omdat daar alreeds twee biersale afgebrand was. -- (30

Watter plekke was al aan die brand?

HOF: Twee biersale afgebrand. -- Ek het dit nog nie gesien nie of het ek alreeds daarvan gehoor dat dit wel plaasgevind het.

MNR JACOBS: En ek wil dit nou verder aan jou stel, op daardie stadium wat jy vir die hof sê wat julle so rustig by die skool gesit en klas geloop het, vertel jy nie die waarheid vir die hof nie; maar was daar alreeds skoolboikotte in Tsakane gewees. -- Op hierdie dag was ek op skool gewees in die klaskamer met 'n onderwyser wat besig was om onderwys te gee in die ekonomie. Ek het my boeke gehad. Daar was geen voorvalle waarvan ek bewus(10 was nie.

Ek praat nie van voorvalle nie. Ek praat dat daar 'n skoleboikot was. -- Nie in Tsakane nie, want indien dit die geval was ons sou nie by die skool gewees het nie en ons sou ook nie met die boeke skool toe gegaan het nie.

Is dit nie so dat in Tsakane het daar sewe primêre skole en twee sekondêre skole het aan boikotte deelgeneem nie? -- Nee.

En dan verder dat dit beweer word dat een leerling is doodgeskiet.

HOF: Praat u nou van die tydperk vwor 4 Oktober of praat u (20 oor die hele tydperk Oktober tot in 1985?

MNR JACOBS: Nee, ek praat van Oktober en spesifiek wil ek dit aan hom stel dat die een wat doodgeskiet is, dit is hierdie persoon wat hy gister genoem het of wat hy vanoggend genoem het wat sy vriend was, wat in botsings met die polisie doodgeskiet was.

HOF: Bedoel u nou Diale?

MNR JACOBS: Diale. Ek het net sy naam gesoek. Dankie, edele.

ASSESSOR: Is dit op die 4de?

MNR JACOBS: Op die 4de. -- Ja, maar hierdie dag is die dag (30

wat ek van praat. Hoe Vusi Diale doodgemaak is, is omdat ons by die klaskamers uitgejaag was of veroorsaak was dat ons die klaskamers moet verlaat waar ons besig was om te leer.

En ek wil dit aan jou stel dat dit is nie die waarheid nie, omdat daar 'n skoleboikot aan die gang was. Daarom was julle nie in die klaskamer nie en daarom het daar 'n botsing gevolg met die polisie waar Diale doodgeskiet is. -- Ek herhaal dit onder die eed wat ek geneem het hierso om die waarheid te praat, sê ek dat ons was op skool gewees. Daar was geen voorvalle van boikotte gewees nie. (10

En ek wil dit verder aan jou stel dat in Novembermaand 1984 het duisende van die kinders in Tsakane deelgeneem aan die skoleboikot en weggebly van skool af. -- Hierdie boikotte was veroorsaak deur die polisie wat ons uit die klaskamers laat uitkom het.

Ek wil dit aan jou stel..

HOF: Laat ek net duidelikheid kry, u persepsie van die ding. Is u persepsie dat die hele ding begin het, al die boikotte in Tsakane begin het as gevolg van daardie een traangashouer wat in julle skoolgrond ingeskiet is? -- Ja, want dit was nie die einde van die hele ding op daardie dag se voorvalle nie. Vusi is (20 toe dood na daardie geval.

MNR JACOBS: Jy sien, dit maak dan nog minder sin uit vir my dat jy sê Vusi is in daardie geval dood, maar Vusi was dan volgens jou getuienis nie meer in die skool nie?

MR YACOOB: But he did not say that Vusi was killed in that incident. He said it did not end there, and that later something else happened.

MNR JACOBS: Hy het nou net gesê op die vraag van die hof dat dit is in daardie geval wat Vusi dood is en daarom het dit nie daar geëindig nie. (30

HOF: Ja, maar dit is nie in die sin dat dit by die skool gebeur het nie.

MNR JACOBS: Nie by die skool nie, maar uit die skool, dat hulle uit die skool..(tegelyk)

HOF: Voortvloeiend uit hierdie aanvanklike probleem het uiteindelik Vusi dood geraak. Dit is die betekenis soos ek dit sien.

MNR JACOBS: Soos dit u behaag. Nou is dit nie so dat in daardie skole, waaronder ook die een waarin jy was daardie dag, was daar nie ontevredenheid gewees oor sekere aspekte van die hele leerplan en die hele skoolprogram nie? -- Nee, nie skool nie. Daar was geen probleme gewees nie.

Was daar nie eise gewees dat hulle gekwalifiseerde onderwysers wil hê nie? -- Nee, ons het dit nog nie eers bespreek daar nie.

Was daar nie probleme dat hulle wil lyfstraf afgeskaf hê nie? -- Ja, dit het gebeur.

HOF: Dit het gebeur? -- Dit het gebeur, ja.

Was dit 'n klagte? -- Ja.

MNR JACOBS: Was daar nie ook 'n klagte en geagiteer dat vroue leerlinge nie deur die onderwysers seksueel geken moes word nie?

HOF: Gemolesteer moes word nie.

MNR JACOBS: Ek wou dit toe nie so sterk stel nie. Ek dank u. -- Nee, ons skool het nie daardie probleem gehad nie.

Was daar nie 'n ander probleem gewees dat hulle geagiteer het dat hulle beter teksboeke wou hê nie, of genoegsame teksboeke wou hê nie? -- Nee.

En was daar nie algemene ontevredenheid met die "bantu education" soos hulle dit genoem het nie, of soos hulle dit ook algemeen genoem het "gutter education" nie? -- Ons skool het (30

nie daardie probleem gehad nie.

Wanneer het julle skool nou as 'n skool besluit om in Tsakane saam met die ander skole, die skole te boikot?

MR YACOOB: The question implies that there has been evidence of such a decision. In fact there has not. He says when was such a decision taken. There is no evidence that there has been a decision that this school would take part in a boikot together with other schools.

MNR JACOBS: Dit is tog 'n geregverdigde vraag. Ek hoef nie net op ander getuienis te baseer my vrae nie en sê dit is so nie. (10 Ek kan hom vrae vra wat getuienis kan ontlok uit hom. As dit nie so is nie dan kan hy mos..

HOF: Die vraag word toegelaat.

MNR JACOBS: Antwoord my vraag asseblief. -- Wat was die vraag nou weer?

Wanneer was daar enige besluit geneem saam met enige ander skole dat al die skole in Tsakane sou die skole boikot? -- Daar was geen so 'n besluit gewees nie.

Hoe het dit gekom dat al die skole in Tsakane dan so geboikot het? -- Nee, ek weet nie want as ek reg is, ek het hier (20 vir die hof verduidelik hoe dit gekom het dat ons nie meer skool toe gegaan het by ons skool waar ek skoolgegaan het nie.

Is dit reg dat by die ander skole is daar ook nie skoolgegaan nie? -- Ja.

Nou hoekom is daar dan nie skoolgegaan nie? -- Ek weet nie.

Jy sien, ek wil dit aan jou stel dat dit is georganiseer gewees deur COSAS dat julle die skole moes boikot. -- Dit is 'n leuen.

En dat COSAS het bestaan in 1984 by al hierdie skole in Tsakane. -- Dit is ook leuens.

(30

Is dit nie so dat jy ook 'n lid was van COSAS nie? -- Nee.

HOF: Nooit? -- Eers in 1985, nie in 1984 nie.

MNR JACOBS: Het jy in 1985 lid geword van COSAS? -- Ja.

Op sy bestuur? -- Nee.

Kom ons kyk nou net na die vergadering wat gehou was, wat jy sê was 'n COSAS vergadering.

HOF: Watter COSAS vergadering?

MNR JACOBS: Dit is in Januarie 1985. Nou eerstens kan jy vir ons sekerlik sê wanneer in Januarie 1985 was hierdie vergadering gehou? -- Ek kan nie die presiese datum onthou nie. Dit was (10 op 'n Vrydag gewees.

Begin van Januarie, middel van Januarie? -- Die einde.

En die vergadering, was dit nie geadverteer daarso onder die kinders as 'n COSAS vergadering nie? -- Ek weet nie van onder die ander kinders nie, maar ek was gesê daar is 'n vergadering van die studente wat gehou word.

Ek dog dit is gesê dit is 'n vergadering van COSAS wat gehou word? -- Ek dink ek het vroeër ook vir die hof gesê dat ek het nie geweet wat die doel van die vergadering was nie, maar met my aankoms daar vind ek dat COSAS bespreek word. (20

Was daar baniere van COSAS gewees? -- Nee, daar was nie.

En was daar leerlinge van ander skole daar teenwoordig? -- Nee, net die skoliere van my skool was daar teenwoordig.

Was al die ander skole nie ook daar teenwoordig nie, want hulle word ook mos verteenwoordig op COSAS bestuur? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Is dit nie so dat hierdie vergadering was gehou om 'n nuwe bestuur te kies vir 1985, vir die lede van die bestuur wat nou die vorige jaar klaargemaak het met die skool nie? -- In die vorige jaar het COSAS nie bestaan by daardie skool nie en by (30

hierdie / ..

hierdie vergadering was dit die eerste keer dat daar verkiesings gehou was ten opsigte van die bestuur van COSAS.

En ek het hierdie naam weer, ek kan nie onthou toe hy hom netnou uitspreek nie, hierdie Pancreshas Mkhoza.

HOF: Pancreteus. U kan dit in die klassieke gaan vind.

MNR JACOBS: Pancreteus Mkhonza. -- Ja, ek ken hom.

Was hy in jou skool in daardie tyd gewees in Januarie 1985?

-- Ja.

Was hy op daardie vergadering gewees? -- Nee, ek het hom nie gesien nie. (10

Was hy nie gekies op daardie vergadering op die bestuur van COSAS nie? -- Nee, hy was nie by hierdie vergadering gekies nie.

Was daar op hierdie vergadering - eerstens, was daar 'n voorsitter of 'n vise-president gekies? -- Ja.

Wie was dit? -- Jan Shabalala.

En was daarso 'n "public relations officer" of organiseerder gekies? -- Ja.

Wie was dit? -- Ek kan nie meer onthou wat die persoon se naam is nie.

Kan jy onthou dat daar 'n sekretaris gekies was? -- Ja. (20

Wie was dit? -- Ek het vergeet wie die persoon is.

Hoe is dit jy vergeet? -- Ek het ook vroeër vir die hof gesê dat twaalf persone daar gekies was en ek het toe ook die name van die persone wie ek nog kon onthou, genoem hier in die hof. Die res van die mense se name het ek nie onthou nie, dit is die rede hoekom ek hulle nie genoem het nie.

Maar jy is baie beslis seker dat Mkhonza is nie gekies nie? -- Nee, hy was nie gekies nie.

En die Tsakane Youth Club, het jy enige iets geweet van hom af? -- Ja. (30

Waar het dit bestaan, by die skool of was dit 'n privaat..

-- In die lokasie.

Het jy daaraan behoort? -- Nee.

Jy sien, ek wil dit aan jou stel - dit was gestel aan 'n getuie hier, dat die Tsakane Youth Club, dit is gestel soos volg:

"In fact, I am told that up to January and February, you yourself were a member of both COSAS and a member of the youth club."

So die implikasie stel ek aan jou dat..

HOF: Wat is die verwysing?

(10)

MNR JACOBS: Dit is volume 102, bladsy 5 086.

HOF: En watter jaar praat ons van?

MNR JACOBS: Dit is die stelling so en dit het gegaan oor die jaar, einde 1984, begin 1985, waarna dit gegaan het. En die implikasie wil ek dan aan jou stel is hier dat voor Januarie/ Februarie 1984 was hierdie persoon, volgens die stelling van die verdediging, 'n lid van COSAS. -- Nee, ek weet nie van watter COSAS was hy 'n lid nie want in die lokasie daar was daar nog nie 'n liggaam bekend as COSAS nie.

HOF: Tot wanneer? -- Einde Januarie.

(20)

MNR JACOBS: En wat verder was, dit was gestel aan hierdie selfde getuie deur mnr Bizos, dat hier Pancreteus Mkhonza was die sekretaris van COSAS op daardie stadium, einde Desember/ begin Januarie.

HOF: Wat is die verwysing?

MNR JACOBS: Die verwysing is volume 103, bladsy 5 099. -- In Desembermaand was daar nie 'n COSAS gewees daar nie. In Januarie was hy nie op die bestuur van COSAS gekies by dié vergadering waar ek was nie. Ek weet dus nie waar en wanneer hy gekies was op die bestuur van COSAS nie.

(30)

En toe was dit verder aan hierdie getuie gestel deur mnr Bizos, ook op bladsy 5 099 tot 5 100, dat hierdie Mkhonza het later die vise-president geword van COSAS. -- Die vise-president?

Ja. -- Nee, ek weet nie daarvan nie en nog 'n tweede ding, die tak van COSAS daar van ons het nie 'n president gehad nie, maar net 'n voorsitter.

Of 'n vise-voorsitter. Al twee was gebruik. -- Nie by die vergadering wat ek bygewoon het nie.

Jy sien, ek wil dit aan jou stel dat in 1984 was hierdie Diale, mnr Diale wat gedood is, was hy die voorsitter van (10 COSAS gewees. -- In 1984?

Ja. -- Nee, dit is nie so nie en nog 'n ding, COSAS was 'n organisasie gewees bedoel vir die skoliere. Vusi was destyds nie meer 'n skolier in die lokasie daar nie, dus kon hy nie meer daaraan behoort het nie.

Hy was nog 'n skolier. Hy het klas (tegelyk)..

HOF: Wanneer was hy 'n skolier? -- In 1983.

MNR JACOBS: Was hy nie in 1984 ook nog 'n skolier wat klasse bygewoon het oor 'n "computer" nie? -- Al was hy daar gewees hy kon nog nie 'n lid geword het van COSAS in die lokasie nie, want (20 die klagtes wat hulle het daar by die "computer" skool is nie dieselfde as die griewe van die skoliere hier plaaslik nie.

ASSESSOR: Waar is die "computer" skool, in Johannesburg? -- Dit was in Johannesburg gewees.

MNR JACOBS: En ek wil dit verder aan jou stel dat hy is toe gedood in botsings tussen studente en die polisie, toe die polisie aangeval is. -- Dit weet ek nie van nie, want ek kan nie onthou van enige voorval waar die polisie met die inwoners baklei het nie, dit wil sê op die 4de.

So jy sê ook dan dat op die 4de het die polisie hom nie (30

geskiet / ..

geskiet nie? -- Nee, dit is nie wat ek sê nie. Daar is 'n verskil tussen die twee dinge, dit wil sê tussen die botsing en 'n persoon wat geslaan word.

Sê jy die polisie het hom geslaan? -- Ek sê nie so nie, ek het net 'n voorbeeld gegee wat die verskil is wat ek van praat, maar in hierdie geval volgens wat ek gehoor het is dat hy deur die polisie geskiet was. Dit is nie dat hy met die polisie baklei het nie.

Hy is deur die polisie in 'n groep geskiet nê? Hulle was in 'n groep gewees? -- Ek weet nie, ek was nie daar toe hy geskiet word nie.

Jy sien, wat vir my baie eienaardig is, toe julle nou sien die polisie kom daar en skiet so, was julle nie bang gewees vir die polisie nie? Hulle skiet hierdie traanrook of hierdie voorwerp daar na die skool toe. -- Die polisie is altyd daar. Ons is gewoon om polisie te sien in die lokasie. Daar is polisie-mense wat in die lokasie woon, ons sien hulle daaglik. Dit was niks snaaks gewees nie. Ons het net nie geweet dat hulle op ons met die traangas kon skiet nie.

Hulle skiet nou daardie voorwerp. Was julle toe nie (20 bang nie? -- Dit kan nie wees dat jy nie skrik as jy geskiet word nie.

Angwoord nou my vraag. Was julle bang of was julle nie bang nie? -- Wanneer nou?

Toe die polisie die voorwerp daar geskiet het. -- Toe die polisie geskiet het, het ons geskrik.

Was julle bang? -- Ja.

Vir die polisie? -- Nee, bang vir wat hulle gedoen het.

Vir die polisie bang omdat hulle skiet? -- Omdat ons bang was vir wat hulle gedoen het, outomaties het ons toe bang (30 geword / ..

geword vir hulle.

Dit vat jou baie lank om so 'n sinpele vraag te antwoord. Nou as julle so bang was vir die polisie, hoekom gaan julle dan uit, uit die klaskamers uit daar na daardie plek toe waar hulle nou net geskiet het? -- Nee, daar buite is nog veiliger want jy kan weghardloop en oor die omheiningdrade, of deur te klim.

Maar julle het nie dadelik weggehardloop nie? -- In die begin was ons verbaas om te sien wat daar gebeur het, maar toe dit begin om ons te affekteer het ons toe besluit dat dit beter was vir ons om weg te kom. (10

Sien as julle bang is dan is dit mos beter om in die klaskamers te bly en aan te gaan? -- Nee, dit kan nie wees nie. Hier is ons wat bang is dat ons hier moet sit daar by die plek waar ons sien nee, ons is nie veilig as ons hier sit nie.

Nou hoewel julle bang is en vir drie of vier dae elke dag die polisievoertuig daar sien, is julle nie bang nie, maar julle kom skool toe. Ek verstaan nou nie jou bang nie. -- Nee, maar ek weet nou nie wat om te sê nie want ek sê ek het skool toe gegaan met die oog om te gaan sien wat gebeur het daar by die skool. En hier kom ek by die skool, daardie ding wat my bang (20 gemaak het is nog daar, dié gaan voort en ek gaan toe weer. Op die ou end besluit ek nee, ek gaan nie meer nie.

Maar jy het elke dag, al sien jy die voertuig daar, het jy teruggegaan skool toe? -- Ja, ek het gaan kyk.

HOF: Sê vir my, hoekom was jy op 4 Oktober laat by die skool? -- Nee, ek was nie laat op die 4de nie.

Is dit die volgende dag wat jy laat was? -- Ja.

MNR JACOBS: Kan jy sê hoekom was jy die volgende dag laat? -- Ja. Dit is omdat ek nog daar gedink het of ek skool toe moet gaan of nie, as gevolg van wat die vorige dag plaasgevind het (30

Later / ..

Later het ek besluit dat ek beter skool toe gaan. Toe ek die besluit geneem het, was dit al laat.

Ek wil dit aan jou stel in die algemeen oor hierdie gebeure dat daardie 4de was daar by daardie skool boikot gewees, daar was moeilikheid gewees, daar was botsing met die polisie gewees. -- Na die 4de?

Op die 4de. -- Ek weet nie, maar ek het dit nie gesien nie. Ek het rondbeweeg in die lokasie.

Ek dog jy was die 4de by die skool? Laat ons net hoor..

-- Ja.

(10

..waar het jy rondbeweeg op die 4de in die lokasie, op 4 Oktober 1984? -- Die oggend van die 4de is ek skool toe. Terwyl ons nog in die klaskamer was het die Hippo daar opgedaag wat toe ons in die rede geval het daar waar ons besig was met skool. Ek het die skoolperseel verlaat en huis toe gegaan. Ek het by die huis gebly vir die res van die tyd tot om en by 16h00 wat ek toe my huis verlaat het om 'n oefening by te woon. Die plek waar ek gaan vir die oefeninge is ver van my huis af. Ek loop dus deur Tsakane. Op pad soontoe het ek niks gesien nie.

Nou waar het jy rondbeweeg in die lokasie? -- Met rond- (20 beweeg bedoel ek, ek loop orals in Tsakane. Ek het nie 'n spesifieke plek wat ek vir u kan sê dit is my pad wat ek gebruik nie.

Nou maar wat het jy so rondgeloop in Tsakane daardie dag? -- Ek het my meisie gaan sien en na die oefening toe gegaan.

Kom ons gaan na hierdie begrafnis van Vusi toe. Was daar baie mense by daardie begrafnis gewees? Neem dit nou maar by die kerk. -- Ja.

Sal jy ook saamstem as dit gesê is hier in die hof, dit was duisende mense wat daar was? -- Ek kan nou nie 'n skatting gee van mense of dit 150 is nie. Al wat ek vir die hof kan (30

sê, hulle was baie; soveel dat ek nie in die kerk kon ingegaan het nie.

Was daar behalwe jy nog baie ander mense buitekant wat nie kon ingaan nie? -- Ja.

Nou na die lyk was daar 'n lang stoet mense gewees wat die lykswa gevolg het? -- Die meeste van die ouerige mense het met voertuie gery. Die res van dié wat agtergebly het wat nie kon ry nie, was nie so baie gewees nie. Dit is nou daardie mense wat met die voet gestap het.

Het julle in 'n stoet gestap agter die voertuie, agter die kis aan? -- Ja.

En as ek dit reg het dan het jy op 'n stadium gesê jy was taamlik ver agter in hierdie stoet en jy kon nie mooi sien wat daar vorentoe aangaan nie omdat jy te ver agter was? -- Ons het eers gestaan en wag vir die voertuie om verby te ry, om te sien of ons nie nog ene kon kry waarin 'n mens kon ry nie. Toe al die voertuie verby was en hulle is vol en daar is nie 'n ander voertuig waarin ons kon ry nie, het ons toe begin stap agter die voertuie as voetgangers agter die stoet.

ASSESSOR: Wie is "ons"? -- Met "ons" praat ek van almal dié wat nie kon ry in die voertuie, wat agtergebly het en wat dus te voet moes gestap het.

MNR JACOBS: Jy sien, uit jou getuienis verstaan ek dat jy vir die hof gesê het dat jy by die kerk baie laat gekom het en daarom moes jy heel agter by die voetgangers inval. -- Nee, dit is nie dat ek soveel laat was dat ek by my aankoms daar, die tyd was dat die mense nou, die stoet uitgaan na die begraafplaas nie. Ek was laat by die begin van die diens by die kerk het ek gesê maar toe die kis uitgebring was by die stoet om nou te loop, was ek alreeds daar.

Nou gaan ek weer vir jou die vraag vra wat ek aanvanklik gevra het en wat jy nog nie geantwoord het nie, was dit 'n redelike lang stoet gewees? -- Ja, dit was 'n groot begrafnis gewees.

Sou jy sê dit is 'n paar honderd meters, 'n paar lengtes van 'n rugbyveld wat hierdie stoet se lengte was?

HOF: Ken die getuie 'n rugbyveld?

MNR JACOBS: Ek bedoel 'n voetbalveld, 'n sokkerveld. -- Nee, kyk 'n voetbalveld of sokkerveld kan ek nie skat nie, maar ek weet nie of u my sal verstaan as ek u beduie in Tsakane self nie. As ek vir u nou sê van watter punt sou die kop gewees het en (10 watter punt sal die stert wees van die stoet nie.

HOF: Nee, ons ken nie Tsakane nie en dit sal ons nie help nie. Weet u hoe lank is 'n honderd meter? -- Ja.

Hoeveel honderd meter was die stoet? -- Vier.

Vier honderd. Is dit die voetgangers of die motors ook? -- Dit sluit die voertuie ook in.

MNR JACOBS: Ja, ek vra vir jou eintlik net van die lengte van die voetgangerstoet. -- Ons was so 'n groot bondel mense wat omtrent kon gestrek het vir honderd meters, want die mense het op die sypaadjies geloop, ander in die middel van die pad, (20 orals in daardie pad.

En was daar baie mense wat langsmekaar geloop het vir hierdie lang distansie? -- Ja.

En was jy agter in daardie stoet gewees, voetgangerstoet? -- Nee, ek was tussen hulle gewees.

So jy was nie agter aan die voetgangerstoet nie? -- Nee.

As jy sê tussen hulle bedoel jy in die middel van die voetgangerstoet of aan die voerpunt tussen die mense of wat bedoel jy? -- Ek was nie heel voor gewees nie, ek was meer na die middel van die voetgangers se stoet gewees want van waar ek was in (30

daardie posisie kon ek die voertuie wat voor my was, gesien het.

En toe jy in jou getuienis-in-hoof gesê het dat jy was heel agter van die voetgangers, dan was dit nie reg gewees nie? -- Ek was onder die indruk gewees dat ek vir u sê dat ek agter, heel agter by die voertuie maar by die voetgangers se stoet was.

As die oorledene se vader gesê het in hierdie hof dat daar was nie 'n voetgangerstoet nie, wat sê jy daarvan? -- Dit is wat hy self gesien het.

Maar dit is 'n fout wat hy maak nê, dit is heeltemal verkeerd? -- Dit hang van u af hoe u dit sien, of dit nou 'n fout(10 is en of hy nie die waarheid vertel nie, maar wat ek vir u sê is dit. Die prosedure daar by die begrafnisse by ons is dat lede van die gesin van die oorledene is heel voor onmiddellik agter die kis. Dit hang nou af hoe ver voor hy was, vanwaar hy was kon hy heel agter gesien het wat agter hom gebeur.

Nou kon ons net daardie punt van jou 'n bietjie verder neem. Toe hy uitgeklim het by die kerkhof kon hy tog gesien het daar is mense agter wat loop, is dit reg? -- Dit hang af op watter stadium hy uit die voertuig uitgeklim het, want daar was mense wat net in die straat gestaan en kyk het na hierdie begrafnis(20 want dit is die eerste keer dat daar so 'n groot begrafnis was.

En is dit nie so dat altyd by begrafnisse word daar baniere gedra en by hierdie een was daar ook spesifiek baniere daardie dag gewees nie? -- Nee, hier het ek nie baniere gesien nie.

Is dit dat jy nie baie goed gekyk het nie, dat jy hulle nie gesien het nie? Dat daar mense voor jou was? -- Of wat voor hom was?

Of dat die ander mense jou uitsig belemmer het, wat voor jou was? -- Maar soos ek alreeds gesê het, heel voor was daar nie voetgangers gewees nie. Wie sou dan die baniere gehou (30

het en indien daar enige baniere was, dan sou daardie baniere gewees het tussen die voetgangers se stoet.

En ek stel aan jou daar was baniere, onder andere hierdie AK47 een. -- Nee, dit het ek nie gesien nie.

Nou kom ons kry net hierdie ding van die Hippo korrek, in perspektief. Wanneer het jy die betrokke Hippo die dag gesien? Die dag van die begrafnis nê? -- Toe ek by die kerk opdaag die Hippo was geparkeer gewees daar by die park.

So hy was geparkeer naby die park? -- Op die park self was hy geparkeer. (10

Toe u gearriveer het by die..? -- By die kerk.

By die kerk. En toe? -- Hier sien ek daar staan 'n Hippo. Nou ja, dit is 'n Hippo wat daar staan en niks doen nie. Ek kyk toe na die mense daar by die kerk of hulle wegbeweeg as gevolg van die teenwoordigheid van die Hippo. Die mense beweeg nie en ek besluit toe om by hulle aan te sluit. Het hulle miskien weggeloop, ek sou ook maar weggeloop het.

Nou toe julle nou met die stoet wegbeweeg van die kerk af, het die Hippo daar bly staan? Het julle weggeloop van hierdie Hippo af? -- Nee, dié het al weggery. Die Hippo het weggery (20 voor ons uit die kerk is om te loop.

Waarheen het die Hippo gery? -- Dit het dieselfde pad gevolg wat ons sou gevolg het op pad na die begraafplaas toe.

Jy sien, ek verstaan nou nie jou getuienis heeltemal nie want jy sê toe julle wou loop, toe sien jy die mense sien die Hippo; hulle steur hulle nie aan die Hippo nie, hulle loop en toe besluit jy ook om saam te loop en die Hippo het nog daar gestaan. Nou wanneer het hy dan gery? -- Ek weet nie of u my verstaan het nie. Ek het gesê met my aankoms by die kerk die Hippo was geparkeer op die park daar, en dit is mense wat by (30

die kerk staan wat hulle nie steyr aan die Hippo wat daar geparkeer is nie. Ek het my ook nie daaraan gesteur nie, want die mense het hulle nie daaraan gesteur nie. Ek het inplaas daarvan by die mense gaan aansluit wat by die kerk gestaan het. Het daardie mense miskien weggeloop as gevolg van die teenwoordigheid van die Hippo by die park, dan sou ek ook weggeloop het en nie by die kerk gegaan het nie.

Kom ons sny die hele ding kort. Die Hippo wat van voor af gekom het, wat lateraan geskiet het; ek praat nou van hom - wanneer het jy hom die eerste keer opgemerk? -- Net voor ons (10 by die begraafplaas gekom het.

Dit is die voetgangers? -- Ja.

Die motorstoet, het hy toe al tot stilstand gekom by die begraafplaas? -- Van die voertuie het alreeds gestaan. Van hulle was besig om te stop. Daar was van hulle wat nog gesoek het vir 'n staanplek.

En om by die begraafplaas te kom waar hierdie mense gestop het en gestaan het, moet jy afdraai van die pad wat julle geloop het tot daar toe? -- Ja.

En hoe ver is dit daar van die afdraai af, kan jy vir (20 die hof omtrent sê in honderd meters, hoe ver van die afdraai-plek tot by die ingang van die begraafplaas? -- 'n Mens draai nie af met 'n pad nie. Die hek, die ingang van hierdie begraafplaas front aan dieselfde pad wat ons gebruik het om by die begraafplaas te kom. Jy draai net uit die pad in die hek in.

En die Hippo, waar was hy gewees toe jy hom opgemerk het? -- Net verby daardie hek van die begraafplaas, dit wil sê vanaf die rigting wat ons gekom het, kry 'n mens 'n T-aansluiting. Die Hippo het om die hoek gekom van die T-aansluiting en die teenoorgestelde rigting van ons gery. Net waar ons regs moes (30

afgedraai / ..

afgedraai het in die begraafplaas in, het die Hippo by ons verbygegaan.

En is dit die eerste keer toe hulle toe skiet? -- Nee, dit was nie die eerste keer wat hulle begin skiet het nie. Hulle het alreeds na binne toe geskiet.

Wat bedoel jy "na binne toe"? -- Hulle het alreeds na die mense geskiet wat vroeër opgedaag het by die begraafplaas, wat alreeds op die begraafplaas gestaan het.

Binne-in die begraafplaas? -- Ja.

En wat het daardie mense gedoen? -- Ek het vroeër gesê dat ek opgemerk het dat mense weggehardloop het vanaf 'n punt en weer terugkeer na die punt toe. Later toe ek daar opdaag vind ek dat dit traangas was wat geskiet is na hulle toe. Dieselfde traangas wat na ons toe geskiet was toe ons daar gekom het.

Hoekom antwoord jy nie my vraag nie? My vraag is wat doen die mense toe die traangas na hulle geskiet word. Jy sê mos nou daar word geskiet na die mense binne die begraafplaas. Wat doen hulle? -- Van die mense hardloop weg en daar was van hulle wat net geskuif het om eenkant te staan.

Toe hulle weggehardloop het, het hulle uit die begraafplaas uitgegaan? -- Nee, soos ek alreeds gesê het die weggehardloop wat ek van praat is om pad te gee vanaf daardie punt en terug te kom.

Het hulle nie uitgehardloop nie? -- Nee.

So daar het niemand weggehardloop nie, maar hulle het net geskuif? -- Ja, hulle het net weggeskuif en weer teruggekeer na daardie punt toe, tot ons ook weer daar ingekom het.

Is daar vir 'n tweede keer geskiet vanaf hierdie Hippo af? -- Ja, dit is nou terwyl ons ook in die begraafplaas was.

Binne-in die begraafplaas? -- Ja.

(30

Dit is toe julle ingegaan het alreeds, die voetgangers?

-- Ja.

So hulle het nie terwyl julle op pad was na die begraafplaas op julle geskiet nie? -- As ek reg is, ek het al vroeër gesê dat traangas geskiet was op ons terwyl ons op pad was na die begraafplaas. Dit is waar die mense hul gesigte toegemaak het met baadjies en met oop hande.

Toe ek dan vir jou vra die tweede keer toe geskiet is, waar was die tweede keer toe geskiet is, hoekom sê jy dan vir my toe julle in die begraafplaas was? -- Nee, maar u vraag was het (10 ek gesien dat hulle geskiet het op die mense op die begraafplaas toe sê ek ja. En u vra toe weer, het hulle weer 'n keer geskiet op die mense op die begraafplaas toe sê ek ja, na ons daar gekom het. Dit was nie 'n kwessie van dat u vir my gevra het ek moet nou vir u sê wat die volgorde is van die skietvoorvalle nie.

Nou dan sal ek weer my vraag herhaal. Wat ek vir jou wil stel is heeltemal anders as wat jy sê. Ek het vir jou gevra wanneer is die tweede geleentheid toe geskiet is - die eerste geleentheid is waar die mense in die begraafplaas is, waar hulle net skuif; nou wanneer is die tweede geleentheid wat die (20 mense van die Hippo skiet? -- Wat ek gesien het volgens die vraag nou is die volgende: dat daar vir die eerste keer geskiet was op die mense op die begraafplaas wat uiteengegaan het en weer bymekaar gekom het. Na daardie skoot op hulle gevuur was, is toe op ons wat nog nie op die begraafplaas was nie, geskiet. Ons het toe die begraafplaas binnegegaan. Terwyl ons in die begraafplaas was, is toe die tweede keer in die begraafplaas in geskiet, dit wil sê, dit is die derde skoot wat geskiet word.

Goed, ons vat dit net bietjie stuksgewyse. Toe die eerste skoot geskiet was in die begraafplaas, het die Hippo gestaan?(30

Ja / ..

-- Ja.

Waar het dit gestaan? -- In die anderkantse straat.

Langs die ingang van die - of langs die begraafplaas? -- Daar is 'n straat wat parallel is met die hoofstraat wat ons gebruik het na die begraafplaas toe. Die Hippo was in daardie straat gewees wat parallel is met hierdie hoofstraat toe hulle die eerste keer 'n skoot gevuur het op die mense wat op die begraafplaas was.

En dit het stilgestaan? -- Die mense wat daar geskiet het is dié wat bo uitgeskiet het op die Hippo. (10

En die Hippo het op daardie stadium stilgestaan sê jy? -- Ja.

Toe die Hippo op julle geskiet het, die tweede skoot geskiet het, het dit nog stilgestaan of het dit beweeg? -- Ek het hier vir die hof gesê dat daar 'n T-aansluiting is. Om die hoek het hierdie Hippo uitgekom en toe 'n tweede skoot gevuur. Dit is die skoot wat op ons gevuur was.

Jy het dus gesien toe hy weggetrek het daar waar hy gestaan het toe die eerste skoot gevuur is en na julle toe kom? -- Ja.

En dit het 'n hele end weggery van die begraafplaas af op (20 daardie stadium, neem ek aan, om tot by julle te kom? -- Dit is baie naby.

Dit het weggery daarvan af, van die begraafplaas af? -- Ja.

En nadat dit op julle geskiet het, het julle toe gehardloop na die begraafplaas toe of het julle weggehardloop in die lokasie in, in die woongebied in? -- Soos ek alreeds gesê het, toe die skoot op ons gevuur was, die mense wat alreeds in die onmiddellike nabyheid van die hek was, het in die begraafplaas in gehardloop. Ons was nog nie daar was nie, het padgegee na die (30

sypaadjie / ..

sypaadjie toe.

En toe in die begraafplaas in gehardloop? -- Ja.

En het hierdie Hippo verby julle gery of gestop? -- Hy het verbygery.

HOF: Watter kant toe? -- Hy ry in ons teenoorgestelde rigting.

Dit is in die rigting van die kerk? -- Ja, in die rigting van die kerk.

Met die hoofstraat? -- Ja.

MNR JACOBS: En toe dit die derde skoot geskiet het, was dit nog voor die diens begin het by die graf? -- Nee, die diens het al-
(10
reeds begin want toe ons daar gekom het, kry ons dat die diens alreeds begin het. Wat verder gebeur het is dat die Hippo is verby in die rigting van die kerk, maar by die volgende afdraai-straat het dit weer omgedraai en teruggekeer na daardie posisie toe waar die Hippo oorspronklik was toe die eerste skoot gevuur word, dit wil sê die straat parallel met die hoofstraat.

Is dit nie so dat hierdie Hippo soos hy daar verbygery het aanhoudend geskiet het soos hy aangegaan het verder terug in die rigting van die kerk nie? -- Nee, dit het nie so gebeur nie. Die kerk is baie ver vanaf die begraafplaas waar hierdie voor(20 val plaasgevind het. Dit is omtrent 200 meter verder vanaf die ingang van die hek waar die Hippo weer om die hoek gedraai het.

En hierdie insident daar by die kerkhof voordat die graf nou toegemaak is en so aan, het omtrent twee na drie ure geneem? -- Nee.

HOF: Hoe lank duur dit? -- Nee, dit neem nie eers 'n uur nie. By die begraafplaas?

Meer as 'n halfuur of minder? -- Omtrent 'n halfuur as daar nie iets is wat ons miskien gepla het nie.

Nou op watter stadium in daardie prosedure het daardie (30

derde skoot gekom? -- Die predikant was besig met sy laaste gebed.

Moes die predikant toe ook padgee? -- Ja, die traangas byvoorbeeld hier langs hom kan val waar dit moontlik hom kan affekteer, dan gee hy pad tot dit verwyder is. Dan kom hy weer terug na sy plek.

Het hy so gemaak? -- Ja.

MNR JACOBS: En behalwe hierdie een Hippo was daar enige ander polisiebeamptes daar in die omgewing van die begraafplaas? -- Ja, daar was. (10)

Waar was hulle? -- Hulle het daar met die "van" patroleer.

Daar het nie polisie gestaan daar naby die begraafplaas nie? -- Nee, hulle het heen en weer gery, gepatroleer.

Kan u vir ons sê was daar enige skote gevuur op die motors, traanrook? -- Die traangas se kannetjies het geval naby die voertuie, tussen die mense en die voertuie. Ek sal nou nie vir die hof kan sê of dit gemik was op die mense of gemik was op die voertuie.

Was die voertuie binne-in die begraafplaas of het hulle buitekant gestop? -- Party was binne, party buite. (20)

HOF: Nou hoeveel kannetjies het daar geval? -- Ek het nie getel nie.

Meer as twee of drie? -- Ja, want hulle het nie altyd net een gevuur nie. Hulle het twee kannetjies sommer aanmekaar geskiet, dan het dit miskien gebeur op 'n stadium dat hulle net een kannetjie skiet.

Nee, ek vra die vraag want ek het die indruk gekry daar is net drie skote geskiet? -- Ja, wat ek sê is dit. As dit twee is wat daarbo uitsteek dan skiet hulle sommer so twee skote, elke een 'n skoot. Dit wil sê dit is twee van die kannetjies (30

en party kere skiet daar net een van hulle. Dit was nie 'n kwessie van dat hulle elke skoot, elke geleentheid met een kannetjie geskiet het nie.

MNR JACOBS: Hierdie tweede keer terwyl die predikant nou nog aan die gang was met die diens en so aan en die skietery plaasgevind het, hoeveel skote is gevuur daar? Kan jy vir die hof sê? -- Dit was twee.

Is dit ook kannetjies wat daar geskiet was? -- Ja.

Is jy seker dat hierdie laaste skietery was nie gewees nadat die predikant alreeds klaar was en die mense alreeds (10 weggegaan het en dat die graf amper klaar gevul was nie? -- Nee, hy was nog daar. Dit is toe hy net gesê het laat ons bid, wat ons naderkom om te bid. Net voor hy begin het om te bid is hierdie traangas geskiet op ons as gevolg waarvan ons toe besluit het om weg te hardloop en dus het hy toe nie voortgegaan met die gebed nie.

Die twee kannetjies wat daar geskiet was, waar het hulle geval? -- Soos ons daar gestaan het die kannetjies wat gevuur was het van agteraf gekom. Die een kannetjie het geval net agter die predikant wat na my gestaan en kyk het, in my (20 rigting en die ander ene, die tweede ene, het op die mat gaan val waar die oorledene se gesin gesit het.

En toe besluit julle julle hardloop weg en toe hardloop almal weg van die graf sonder dat die graf opgevul is of toegegooi is? -- Ek en die ander het weggehardloop. Wat toe daar agtergebly het, wat daar gebeur het, was ek nie meer daar nie.

Sê vir my was daar nie donshael geskiet by hierdie geleentheid toe die laaste skietery plaasgevind het nie? -- Daar was.

HOF: Daar was wel of nie? -- Daar was wel.

Daar was wel.

(30

MNR JACOBS: Nou hoekom het jy ons nie daarvan gesê nie? Jy het nou-nou gesê daar is net twee skote gevuur toe ek vra hoeveel skote is geskiet? -- Nee, maar die laaste wat ek van weet is ons praat hier van traangas.

Ek het jou gevra hoeveel skote is gevuur daar by die kerk. -- Ja, toe vra u hoeveel kannetjies is daar geskiet.

MR YACOOB: It may lead to confusion later but my learned friend has often been saying the church. All these things in fact happened at the graveyard and maybe there should be a bit more care. (10)

HOF: He is using the word "kerkhof".

MR YACOOB: Oh, I am sorry, m'lord. I am sorry.

MNR JACOBS: Nou wanneer is die donshael nou geskiet, laat ons dit hoor? -- Na die twee kannetjies wat eintlik gemaak het dat ons weghardloop, is dit toe gebruik. Dit wil sê die donshael is toe gevuur.

Na wie toe? -- Dat ek dit gesien het, dit is as gevolg van 'n meisiekind wat saam met ons op dieselfde skool was wat met 'n donshael in haar oog getref is daar. Dit is hoe ek bewus geword het daarvan. (20)

Na wie is die donshael geskiet? -- Dit was daar in die begraafplaas geskiet want hierdie meisie is beseer binne op die begraafplaas se perseel.

HOF: Het u haar daar gesien? -- Ja, ek was saam met haar daar.

MNR JACOBS: Saam met haar weggehardloop ook?

HOF: Was u saam met haar toe sy raakgeskiet is? -- Nee, ek het haar gesien.

Luister nou mooi. Het u haar gesien nadat sy beseer is maar toe sy nog in die begraafplaas was? -- Ja.

MNR JACOBS: Het julle saam weggehardloop? -- Ja, ons het (30
saam / ..

saam weggehardloop, maar sy is nie deur my gehelp om weg te kom daarvandaan nie. Sy was gehelp deur ander seuns wat ook daar was.

Toe julle saam weggehardloop het was sy net voor jou of langs jou? -- Sy het nie op haar eie weggehardloop nie. Die twee seuns wat ek van praat het haar elk aan 'n bo-arm vasgehou en met haar weggehardloop. Sy het van haar oog gebloei. Ek het by hulle verbygehardloop.

1361 Nou verstaan ek nie. Waar is sy dan - was dit nog voordat die mense weggehardloop het dat sy getref was of wat is die (10 posisie nou? -- Ek sê dat met die tyd van die skiet van die twee kannetjies wat gemaak het dat ons weggehardloop, hardloop ek weg. Ek sien net haar dat sy vasgehou word deur twee seuns, een aan elke kant en ek sien toe dat sy beseer is aan die oog. Dit is op daardie stadium wat sy dan getref is, in die tyd van die vuur van die kannetjies.

HOF: Kan ek net duidelikheid kry nou. Is u indruk dat daar geskiet is op die mense wat daar by die graf staan met die donshael? -- Ja, want sy het nog nie eens die begraafplaas verlaat nie, sy was nog op die perseel van die begraafplaas. (20

Ja, maar die begraafplaas, is dit 'n groot plek of is dit 'n klein plek? -- Dit is 'n baie groot plek.

Nou wil ek weet of u indruk is dat daar geskiet is op die mense by hierdie graf van Diale? -- Ja.

MNR JACOBS: En hoeveel skote is daar geskiet met die donshael? -- Ek weet nie.

Het jy die skote gehoor? -- Ek weet nie wat die verskil is van die geklap van skote wat gevuur word vir 'n kannetjie van traangas en die donshael nie.

Het jy gehoor dat daar meer as twee skote afgevuur word, (30 knal/..

knal? -- Ja.

Hoeveel het jy gehoor? -- Daar was twee skote gewees terwyl ons op die begraafplaas was. Ek het twee kannetjies gesien. Daar was toe weer 'n geklap gewees, ek het niks gesien nie. Toe het ek weggehardloop.

Wie het geskiet? Het jy gesien wie het geskiet? -- Al die geklappery het vanaf die Hippo gekom.

Daar waar dit gestaan het al die tyd langs die begraafplaas? -- Ja.

Kyk, as die oorledene se vader sê dat hierdie Hippo die (10 dag terwyl hulle daar beweeg het, het van voor af gekom in daardie pad, verby die begraafplaas en toe hulle verbygegaan en die hele stoet verbygegaan, is dit nie reg nie? -- Ek het dit nie gesien gebeur nie.

En as hy sê daar is nie mense in die begraafplaas geskiet nie maar die geskietery het plaasgevind na die karre net voor hulle uitgeklim het uit die karre uit, terwyl die..

MR YACOOB: I am sorry, he did not exclude the graveyard.

The evidence was not clear on precisely where the cars were parked as I recall it. (20

MNR JACOBS: Hy het gesê..

COURT: Well, I did not get the impression that there were any cars in the graveyard.

MR YACOOB: That was more or less my impression but it was not specifically included or excluded, so he cannot put it that way.

HOF: Is daar parkeerplek binne-in die begraafplaas? -- Ja, daar is 'n plek waar daar nog nie grafte gegrou is nie. Dan parkeer die mense daar op die perseel self.

Het die mense daar ingegaan of het hulle buite die hek (30

parkeer / ..

parkeer? -- Daar is van die voertuie wat binne op die perseel parkeer het. Van hulle het buite parkeer.

Hoe ver was dit van die graf af, hierdie parkeerplek binne?
-- Dit was nie baie ver nie.

MNR JACOBS: Dankie, edele. En as die oorledene se vader sê dat die Hippo het weggegaan, aangehou skiet vir 'n lang tyd en lateraan direk teruggekom en toe kom skiet het, en nie daar langsaan gestaan het nie is hy ook verkeerd? -- Nee, die Hippo het nooit weggery nie behalwe dat die Hippo net om die hoek gery het, om die blok, en weer daar kom staan het. (10

U sien meneer, ek stel dit aan jou hierdie storie is 'n leuen wat jy hierso aan die hof vertel van die polisie wat sommer so nog voor die begrafnis begin het op die mense geskiet het. -- Wanneer het hulle dan geskiet volgens u?

Nee antwoord jy my vrae, moenie vir my vrae vra nie. -- Die Hippo het begin skiet op die mense wat in die begraafplaas was by die graf. Die diens was nog aan die gang want ons het nóg nie eens daar gekom nie. Ons kon sien dat die mense alreeds daar was toe dit geskiet word.

Ek wil dit aan jou stel dat na die begrafnis was daar (20 moeilikheid wat gemaak was deur julle mense en toe is daar geskiet deur die polisie. -- Toe die Hippo op ons geskiet het voor ons nog die perseel van die begraafplaas binnegegaan het was dit nog nie na die begrafnis nie.

Want ek stel dit aan jou dit is 'n leuen dat die polisie op julle geskiet het voor julle by die begraafplaas ingegaan het. -- Ek sal nie leuens vertel hier waar ek die eed geneem het om die waarheid te praat nie.

En ek stel dit aan jou verder dat daar by die graf self, hierdie begrafnis was in beheer van COSAS gewees en by die (30 graf / ..

graf self het COSAS se mense ook gepraat. -- Nee COSAS het by daardie tyd nog nie bestaan nie.

En veral was dit belangrik omdat hy die dienende president was van COSAS wat gedood was en wat daar begrawe was. -- Watter COSAS? Van die lokasie waar ons woon?

Ja van die tak daar. -- In die eerste plek COSAS het nie bestaan in daardie lokasie by daardie tyd nie en tweedens, 'n tak van COSAS het nie 'n president nie maar 'n voorsitter.

Dan die voorsitter. -- COSAS het nie bestaan in daardie lokasie nie. Ek weet nie van watter COSAS sou hy 'n voorsitter gewees het wat nie bestaan het nie en tweedens, hy was nie meer op skool daar by ons skool nie. (10

Lyk vir my jy is baie goed vertrou met die hierargie en die benamings in COSAS. Jy ken dit baie goed nê? -- Dit is nie so nie.

Jy help my nou al die tweede keer reg wat jy vir my vertel wat is COSAS en wat is COSAS nie. -- Ek het alreeds gesê dat die vergadering wat ek bygewoon het, was daar verkiesings gehou. Die mense van die bestuur was daar gekies en daar was nie 'n president gekies nie. Dit is om daardie rede dat ek weet hoe COSAS se bestuur gevorm word.

Van watter tak van COSAS was jy 'n lid gewees? -- Ek was by die vergadering van die stigting van COSAS daardie dag.

Sal jy asseblief my vraag antwoord? -- Ek sal nie sê dat ek 'n lid geword het van COSAS nie want die laaste wat ek te doene mee gehad het was by hierdie vergadering.

Netnou het jy vir die hof gesê jy was 'n lid van COSAS gewees. -- Net by hierdie vergadering, ja.

HOF: Nee maar kyk nou, 'n mens is nie lid deur by 'n vergadering te wees nie. Was u of was u nie 'n lid van COSAS nie? -- Laat (30

ek dit vir die hof so stel. Ek het van COSAS gehou. Hierdie dag het ek besluit om 'n lid te word van COSAS maar ongelukkig is ek toe verplaas van hierdie skool af na Christian Brothers toe, met die gevolg kon ek nie meer deelneem aan COSAS hier nie. Al het ek nog daarvan gehou om 'n lid te word, ek was nie in staat gewees nie.

So u het vir die hof dan netnou 'n leuen vertel toe u gesê het u was 'n lid van COSAS? -- Wel, dit hang van u af hoe u dit nou beskou.

En dit onder jou eed, dat jy kort-kort vir die hof sê (10 jy gee jou getuienis onder eed? -- Dit bly nog die waarheid. Die dag toe ek daar was het ek 'n lid geword van COSAS en toe ek weg is van die skool af was ek nog steeds 'n lid maar ek was toe ongelukkig teleurgesteld dat ek die skool moes verlaat het.

Jy sê nou jy het 'n lid geword.. -- En niemand het my hier gevra hoe lank het ek 'n lid van COSAS geword nie.

Goed, laat ons nou kry. Jy sê nou vir die hof weer dat jy daardie dag 'n lid geword het. Het jy lidmaatskapvorm ingevul en 'n lidmaatskapsertifikaat gekry. -- Dit was nie op daardie dag beskikbaar nie. (20

Was die vorms nie vir jou gegee om aansoek te doen nie? -- Daar was niks gewees die dag nie behalwe dat daar gepraat was van COSAS en dit is al.

Nou het jy fooie betaal as 'n lid van COSAS? -- Daardie dag was ons nie gesê dat ons enige fooie sal moet betaal nie.

Betaal 'n mens lidmaatskapsfooie.. -- Het hulle gesê ek sou dit betaal het, ja.

Betaal 'n mens lidmaatskapsfooie by COSAS? -- Soos ek alreeds gesê het dat op hierdie dag was daar geen melding gemaak van geld nie. Dus weet ek nie of daar enige fooie betaalbaar (30

is of nie.

Jy vertel vir die hof jy hou so baie - kyk tog vir die hof, moenie vir die mense agter in die hof kyk nie. Kyk vir die hof asseblief. Jy vertel vir die hof jy het so baie gehou van COSAS. Vertel vir ons wat is aan julle verduidelik wat is die beleid van COSAS? -- Soos ek alreeds gesê het dat by hierdie vergadering COSAS was breedvoerig bespreek. Ek het baie gehoor van COSAS wat daar gesê was. As gevolg daarvan het ek toe gevoel dat ek aangemoedig is om 'n lid te word van COSAS.

HOF: Antwoord tog nou die vraag, asseblief. -- Wat ons (10 gesê was wat ek baie van gehou het van COSAS is dat COSAS in staat was om die probleme van die skoliere te behartig en dit met die onderwysers te bespreek.

MNR JACOBS: As jy nie weet nie sê dit dan vir die hof. Weet jy wat is COSAS se beleid? -- Praat u van die "policy"?

Ja, die "policy". -- Ja, ek weet.

Wat is dit? Vertel, ek het dit nou al vir die vierde keer vir jou gevra. As jy nie wil antwoord nie sê vir die hof ek gaan dit nie antwoord nie. -- Ja, ek weet wat die beleid van COSAS was naamlik dat COSAS nie saamgaan met die geweld nie. (20 COSAS se beleid is dat indien daar enige probleme is wat studente raak of die skoliere dan moet dit op 'n manier gedoen word wat almal tevrede stel in die sin dat daar mense afgevaardig moet word wat dan namens die skoliere of studente sal moet gaan praat met die onderwysers.

Weet u enige iets van die beleid van COSAS om boikotte te gebruik vir sy doeleindes? -- Daardie dag was dit nie met ons bespreek nie.

Weet u van die beleid van COSAS dat die jongmense, veral die swart mense, hul ouers en die ander mense in die (30
gemeenskap/ ..

gemeenskap gemobiliseer en gepolitiseer moet word? -- Dit weet ek nie van nie. Al was ek weg van my skool af het ek nog vriende daar gehad wat my nog nie daarvan gesê het nie.

Ek wil net met jou teruggaan na die begrafnis toe. By die begrafnis was jy by die huis..

HOF: Die kwessie van die begrafnis kan ons môre behandel.

MNR JACOBS: Soos dit u behaag.

BESPREKING OOR VERDERE GETUIENIS

DIE HOF VERDAAG TOT 11 MEI 1988.

DELMAS TREASON TRIAL 1985-1989

PUBLISHER:

Publisher:- Historical Papers, The University of the Witwatersrand

Location:- Johannesburg

©2009

LEGAL NOTICES:

Copyright Notice: All materials on the Historical Papers website are protected by South African copyright law and may not be reproduced, distributed, transmitted, displayed, or otherwise published in any format, without the prior written permission of the copyright owner.

Disclaimer and Terms of Use: Provided that you maintain all copyright and other notices contained therein, you may download material (one machine readable copy and one print copy per page) for your personal and/or educational non-commercial use only.

People using these records relating to the archives of Historical Papers, The Library, University of the Witwatersrand, Johannesburg, are reminded that such records sometimes contain material which is uncorroborated, inaccurate, distorted or untrue. While these digital records are true facsimiles of paper documents and the information contained herein is obtained from sources believed to be accurate and reliable, Historical Papers, University of the Witwatersrand has not independently verified their content. Consequently, the University is not responsible for any errors or omissions and excludes any and all liability for any errors in or omissions from the information on the website or any related information on third party websites accessible from this website.

DOCUMENT DETAILS:

Document ID:- AK2117-I2-38-397

Document Title:- Vol 397 p 23062-23138. Witnesses: Nhlapo, Maseko